

II. Halmazelmélet

Halmazok megadása

145. Amikor a halmzt körülírással vagy valamilyen tulajdonságával adjuk meg, bármilyen elemről egyértelműen el kell tudnunk dönteni, hogy beletartozik a halmazba vagy sem. Ezért nem határoznak meg halmzt az $a)$, $b)$, $l)$ körülírások.

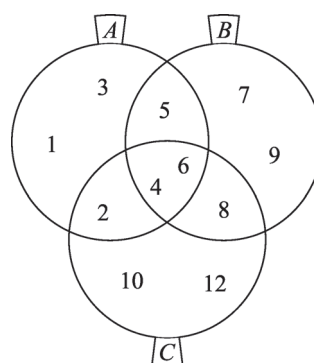
Pl. a $b)$ esetben egy szőkésbarna hajú lányról nem dönthető el egyértelműen, hogy a halmazba tartozik vagy sem.

A $d)$ esetben pl. a bejelentett lakcím alapján dönthetünk, a $k)$ pedig üres halmaz, hiszen nincs legnagyobb prímszám.

A $c)$ és $d)$ csak adott időpontban határoz meg egyértelműen egy halmzt, hiszen mind az osztály összetétele, mind Budapest lakossága folyamatosan változhat. Az $e)$ és $j)$ körülírást is pontosítani kell, hiszen különböző időszakokban más-más elemek tartoztak a halmazba. Pl. $e)$: Budapest hídjai napjainkban; $j)$: olimpiai versenyszámok Sydneyben, 2004-ben.

A többi esetben a körülírások, illetve diagramok halmzt határoznak meg. Pl.: az $f)$ halmaz: {a gízai piramisok; Babilon falai; Szemirámisz függőkertje; az olümpiai Zeusz-szobor; az epheszoszi Artemiszion; a halikarnasszoszi Mauszóleon; a rhodoszi kolosszus}; vagy a $g)$ halmaz „elemei”: *Lénárd Fülöp* (1862–1947), *Bárány Róbert* (1876–1936), *Zsigmondy Richard Adolf* (1865–1929), *Szent-Györgyi Albert* (1893–1986), *Hevesy György* (1885–1966), *Békésy György* (1899–1972), *Wigner Jenő* (1902–1995), *Gábor Dénes* (1900–1979), *Polányi János* (sz. 1929), *Wiesel Elie* (sz. 1928), *Harsányi János* (1920–2000), *Oláh György* (sz. 1927), *Kertész Imre* (sz. 1929), *Avram Hershko* (sz. 1937).

146.

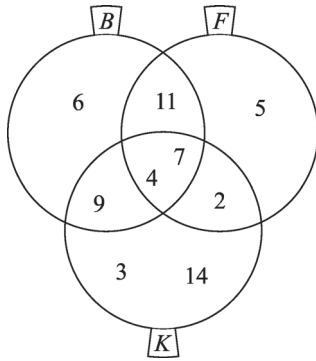
146. a) Pl.: $A = \{x \in \mathbf{N}^+ \mid x \leq 6\}$, $B = \{b \in \mathbf{N} \mid 4 \leq b \leq 9\}$, $C = \{2k \mid 1 \leq k \leq 6 \text{ és } k \in \mathbf{Z}\}$.

b) Pl.: 146. ábra.

147. $A = \{2, 3, 5, 7\}$; $B = \{0, 1, 4, 9, 16, 25, 36, 49, 64, 81\}$. A C halmaz elemeit adott időpontban, a konkrét osztály esetén sorolhatjuk fel.

148. Egy halmazban egy elemet csak egyszer sorolunk fel. Ezért a diákok lehetséges testmagasságainak halmaza cm-ben $\{158, 159, 161, 162, 165, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 181\}$, ez 12 elemű halmaz. A diákok halmaza 16 elemű.

149.

149. Hivatkozunk a tanulókra a sorszámmukkal! Ekkor $B = \{4, 6, 7, 9, 11\}$, $F = \{2, 4, 5, 7, 11\}$, $K = \{2, 3, 4, 7, 9, 14\}$, s a Venn-diagram: (149. ábra).

150. a) $A = \{\text{Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország, Olaszország, Nagy-Britannia, Dánia, Írország, Görögország, Spanyolország, Portugália, Ausztria, Finnország, Svédország, Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia, Szlovénia}\}$;

b) $B = \{2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31, 37\}$;

c) a végződések utolsó számjegye periodikusan ismétlődik, $C = \{1, 2, 4, 8, 6\}$;

d) $D = \{0, 3, -3\}$;

e) $E = \emptyset$;

f) $F = \{11, 14, 17, 20\}$;

g) $G = \emptyset$.

151. Az a), d), e), f), g), h), l) esetben racionálisak a számok.

A b) és c) esetben a $\sqrt{n}$ kifejezés ($n \in \mathbf{N}$) akkor, és csak akkor racionális, ha n négyzetszám; az i) esetben pedig a tizedes tört végtelen, nem szakaszos.

152. $A = \{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6\}$. Igaz állítások: a); d); g).

$1 \in A$ és $A \in B$, de ebből nem következik, hogy $1 \in B$; általában ha $x \in A$ és $A \in B$, akkor ebből még nem következik, hogy $x \in B$.

153. Az alábbi táblázatban i -vel jelöltük a megfelelő halmazokra vonatkozó igaz állításokat.

	$\mathbf{Z}^+$	$\mathbf{Z}^-$	$\mathbf{Q}$	$\mathbf{Q}^*$	P
a)	i	i	i		
b)	i	i	i	i	i
c)	i		i		
d)	i		i	i	
e)			i		
f)	i	i	i	i	i

Néhány érdekesebb eset a 30-ból:

Az a) és c) esetek a halmazok zártóságára kérdeznék rá; $\mathbf{Q}^*$ nem zárt sem az összeadás, sem a szorzás műveletére nézve. Vagyis két irracionális szám összege és szorzata is lehet racionális. Pl. π és $(1 - \pi)$ irracionális számok, összegük racionális; $\sqrt{2}$ és $\sqrt{8}$ irracionális számok, szorzatuk racionális. A d) esetben nem

tudunk olyan prímszámokat mondani, melyek szorzata is prímszám lenne; ez a definícióból következik. Az *e*) esetben a kivonás művelete általában kivethet a halmazból: (-2) és (-5) negatív egész számok, $(-2) - (-5)$ már nem az; vagy pl. $(1 + \sqrt{2})$ és $\sqrt{2}$ irracionális számok, de különbségük racionális. Az *f*) esetben ha $(p + 2)$ és p ikerprímek, különbségük 2, ami prím; vagy $(p + 2) - 2 = p$ is két prímszám különbsége ekkor.

154. $A = \{-2, 2\}$, $B = \{2\}$, $C = \{0, 2\}$, $D = \{2\}$, $E = \{0\}$, $F = \{2\}$, $G = \{2\}$. Egyenlő halmazok: $B = D = F = G$.

A *h*) esetben az $(x - 1)^2 = 0$ egyenletnek egyetlen kétszeres gyökével számoltunk: $x = 1$. A matematikai szóhasználat (ebben és a hasonló esetekben) nem következetes: az $(x - 1)(x - 1) = 0$ egyenletet úgy is tekinthetjük, mintha két gyöke lenne, s ezek egyenlők: $x_1 = x_2 = 1$. Ekkor $H = \{2\}$, s $B = D = F = G = H$.

155. Üres halmazok: A, B, C, E, F, I (jelenlegi tudásunk szerint), J, K . Az üres halmazok egyenlők (csak egyetlen üres halmaz van). A G és H halmazoknak egy-egy elemük van, de nem egyenlők egymással.

156. a) 32; b) 12; c) 5; d) 3; e) 0; f) 0; g) ∞ ; h) ∞ ; i) ∞ ; j) 1; k) 8; l) 24.

Megjegyzések:

c) az utolsó számjegy periodikusan ismétlődik (ez igaz tetszőleges egész szám hatványainak utolsó számjegyére is);

g) már Euklidész i. e. 300 körül bebizonyította, hogy végtelen sok prím-szám van (Euklidész: Elemek, IX. 20. tétel);

l) a negatív osztókkal is számolni kell.

157. a) $2(\sqrt{2}$ és $-\sqrt{2})$; b) 0; c) 1.

158. a) 0; b) 0; c) 1; d) 1; e) 1; f) 1; g) 2; h) 3.

Nem ugyanazt jelenti pl. $\{\}$ és $\{\emptyset\}$; az előbbi az üres halmaz, az utóbbi pedig az a halmaz, amelynek egy eleme van, s ez az üres halmaz.

Az *f*) feladatban az üres halmazt kétszer soroltuk fel elemként, de ez csak egy elemnek számít.

159. $A = \{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6\}$, így $|A| = 7$, $|B| = 6$, $|C| = 6$. Az igaz állítások: a); d).

160. a) $\{\}$ vagy $\emptyset$;

b) $\{a\}$, $\{b\}$, $\{c\}$, $\{d\}$;

c) $\{a, b\}$, $\{a, c\}$, $\{a, d\}$, $\{b, c\}$, $\{b, d\}$, $\{c, d\}$;

d) $\{a, b, c\}$, $\{a, b, d\}$, $\{a, c, d\}$, $\{b, c, d\}$;

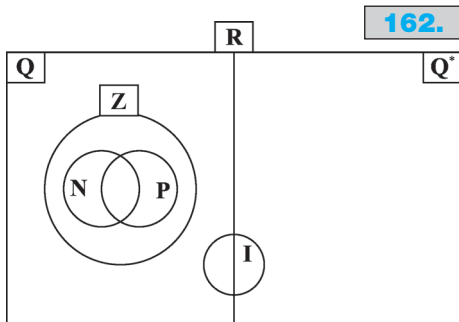
e) $\{a, b, c, d\}$;

f) A -nak 5 (vagy több) elemű részhalmaza nincs.

Észrevehetjük, hogy pl. az 1 elemű és a 3 elemű részhalmazok kiegészítik egymást, párba állíthatók, így ugyanannyian vannak.

161. Az elemszámok: $|A| = 8$, $|B| = 10$, $|C| = 4$, $|D| = 4$, $|F| = 20$. E nem része H -nak, F pedig nem valódi részhalmaza.

II

162.

162. A racionális és irracionális számok halmazának nincs közös eleme, egyesítésük a valós számokat adja. $I \subseteq R$, $Q^* \subseteq R$, $N \subseteq Z \subseteq Q \subseteq R$, $P \subseteq Z \subseteq Q \subseteq R$; így pl. $N \subseteq Q$ stb. is teljesül.

163. Az egyes halmazokat téglalappal szemléltetve a 163. ábra Venn-diagramját kapjuk.

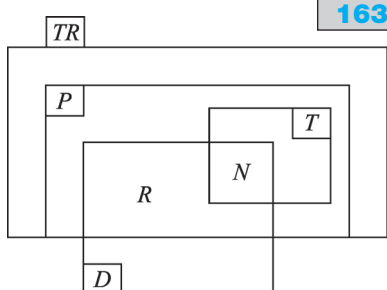
Részhalmazok: Pl. $N \subseteq R \subseteq P \subseteq TR$ vagy $N \subseteq T \subseteq P \subseteq TR$.

164. Igaz állítások: a); c); i); k); l); m); o); q); s); u).
Megjegyzések:

d) $1 \in A$ és $A \in B$, de ebből nem következik, hogy $1 \in B$; általában ha $x \in A$ és $A \in B$, akkor ebből még nem következik, hogy $x \in B$.

k), o): Minden halmaz része önmagának.

u) Az üres halmaz minden halmaznak részhalma.

163.

165. a) Igaz.

b) Nem eldönthető, pl. $A = \{1, \{a\}\}$ esetén $a \notin A$, míg $A = \{a, \{a\}\}$ esetén $a \in A$.

c) $A = B$.

166. Igaz állítások: a); b). A c) állítás hamis, ellenpélda pl. $A = B$; míg a d) állítás csak véges halmazokra igaz.

167. a) 3-féle alak, 3-féle szín, 2-féle méret és 2-féle kitöltés lehetséges. A kombinatorika szorzási szabálya miatt $3 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 2 = 36$ darabból áll a készlet.

$$|F| = 12, |K| = 12, |T| = 18;$$

a szorzási szabály alapján

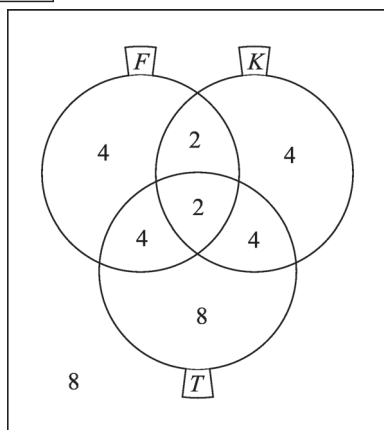
$$|F \cap K| = 4, |F \cap T| = 6,$$

$$|K \cap T| = 6, |F \cap K \cap T| = 2.$$

Szemléltessük az F, K, T halmazokat, majd írjuk be a megfelelő helyre az egyes tartományok elemszámát! Az $F \cap K \cap T$ tartomány elemszámának meghatározásával kezdetjük s „belülről kifelé” haladhatunk. A belső tartományok elemszámainak összegzése után a külső $\overline{F \cup K \cup T}$ tartomány elemszámára 8 adódik. (Ezt egyébként számolhatjuk az $\overline{F \cap K \cap T}$ képlettel is.)

Az elemszámok: b) 12; c) 4; d) 20; e) 8; f) 12; g) 28; h) 10.

167.

168. a) $|A| = 5$; b) $D \subseteq C$; $D \subseteq A$; c) $|\overline{A}| = 5$; d) a legnagyobb elemszám: $|C| = 6$.

169. $A = B$ akkor és csak akkor, ha $A \subseteq B$ és $B \subseteq A$. Tehát az A és B halmazok egyenlőségekor két állítást kell bizonyítanunk:

1. Minden $a \in A$ esetén $a \in B$ is teljesül (vagyis $A \subseteq B$).

2. Minden $b \in B$ esetén $b \in A$ is teljesül (vagyis $B \subseteq A$).

Thalész tétele és a tétel megfordítása a következő: a síkon azon pontok halmaza, amelyekből egy adott CD szakasz derékszög alatt látszik, a CD átmérőjű kör, kivéve a CD szakasz két végpontja.

Ez alapján két állítást kell igazolnunk:

i) a CD átmérőjű kör C -n és D -n kívüli tetszőleges P pontjára $\sphericalangle CPD = 90^\circ$ (Thalész tétele);

ii) ha egy Q pontra $\sphericalangle CQD = 90^\circ$, akkor Q rajta van a CD átmérőjű körön.

Halmazokkal megfogalmazva: ha

az A halmaz: a CD átmérőjű kör C -n és D -n kívüli pontjainak halmaza;

a B halmaz: azon Q pontok halmaza (a síkon), amelyekre $\sphericalangle CQD = 90^\circ$;

akkor az $A = B$ egyenlőséget két lépésben igazolhatjuk.

Megmutatjuk, hogy

I. [1.-nek és i)-nek megfelelően]: ha $P \in A$, akkor $P \in B$ is teljesül; valamint

II. [2.-nek és ii)-nek megfelelően]: ha $Q \in B$, akkor $Q \in A$ is igaz.

170.

k	0	1	2	3	4	5
k elemű részhalmazok száma	1	5	10	10	5	1
$5 - k$ elemű részhalmazok száma	1	5	10	10	5	1

A táblázat alapján észrevehetjük, hogy egy 5 elemű halmaznak ugyanannyi k elemű, mint $5 - k$ elemű részhalmaza van; vagy a 0 és 5, az 1 és 4 stb. elemű részhalmazok száma megegyezik.

A páros elemszámú és a páratlan elemszámú részhalmazok száma egyenlő (16).

Az összes részhalmaz száma $32 (= 2^5)$.

Mind az öt állítás általánosítható tetszőleges n elemszámú A halmazra ($n \in \mathbf{Z}^+$).

Műveletek halmazokkal

171. Az igaz állítások: a); d); h); k).

(A b), c), f) esetekben a halmazműveletek eredménye nem halmaz.)

172. $B = \{4, 5, 6, 7, 8\}$, így:

a) $\{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$;

b) $\{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$;

c) $\{4, 5, 6\}$;

d) $\{4, 5, 6\}$;

e) $\{1, 2, 3\}$;

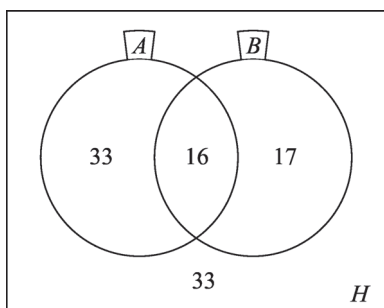
f) $\{7, 8\}$.

173. a) $\mathbf{Q}^*$; b) $\mathbf{R}_0^-$ (a negatív valós számok és a 0); c) azon valós számok, melyek nem egészek; d) $\{x \in \mathbf{R} \mid x \leq -2 \text{ vagy } 3 < x\}$; e) $\mathbf{Q}$; f) $\emptyset$; g) $\mathbf{R}$.

- 174.** a) $\mathbf{Z}^-$;
 b) pozitív páros számok halmaza;
 c) a 6-nál nem kisebb természetes számokat és a 0-t tartalmazó halmaz;
 d) $\{6k + 3 \mid k \in \mathbf{Z}\}$.
 e) A műveletet nem értelmezzük (általában $\overline{A}$ a H alaphalmazon csak $A \subseteq H$ esetén értelmezett).
Megjegyzés:
 A feladat másképpen is értelmezhető: *először* tekintsük a $\{6k \mid k \in \mathbf{Z}\}$ alaphalmazt, majd *ezután* ebből azokat az elemeket, amelyek nem $3k$ alakúak. Ekkor a $6k \pm 1$ és $6k \pm 2$ ($k \in \mathbf{Z}$) alakú számok halmaza a megoldás.
 f) $\{6\text{-nál nem kisebb természetes számok}\}$;
 g) a negatív egész számokat, a 6-nál nem kisebb természetes számokat és a 0-t tartalmazó halmaz;
 h) $\{6, 7, 8, 9, 10\}$;
 i) $\overline{\overline{A}} = A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$;
 j) $\overline{\overline{\overline{A}}} = \overline{A} = \{6, 7, 8, 9, 10\}$.
- 175.** Az alaphalmaz elemszáma 99.
 a) 49; b) 80; c) 66; d) 9; e) 89; f) 5; g) 91; h) 25; i) nem értelmezzük.
- 176.** a) $\overline{B}$ = azon tanulók halmaza ebből a csoportból, akiket nem hívtak be biológiából a szóbeli fordulóra. (Vagy: a biológiából legfeljebb 18 pontot elért tanulók halmaza.) Hasonlóan értelmezhetjük az $\overline{F}$ és $\overline{K}$ halmazokat is.
 b) $|B| = 12$, $|\overline{B}| = 15 - |B| = 3$; hasonlóan $|F| = 12$, $|\overline{F}| = 3$, $|K| = 5$, $|\overline{K}| = 10$.
- 177.** a) és b): legfeljebb kétjegyű, 2-vel vagy 3-mal osztható pozitív egész számok;
 c) és d): legfeljebb kétjegyű, 2-vel és 3-mal osztható pozitív egész számok (vagyis a 6-tal osztható számok);
 e) azok a legfeljebb kétjegyű pozitív egész számok, amelyek párosak, de 3-mal nem oszthatók (vagyis a $6k + 2$ és $6k + 4$ alakú számok);
 f) azok a legfeljebb kétjegyű pozitív egész számok, amelyek 3-mal oszthatók, de 2-vel nem (vagyis a $6k + 3$ alakú számok);

177.

- g) azok a legfeljebb kétjegyű pozitív egész számok, amelyek a 2 és 3 közül legfeljebb az egyik számmal oszthatók (vagyis nem oszthatók 6-tal);
 h) azok a legfeljebb kétjegyű pozitív egész számok, amelyek sem 2-vel, sem 3-mal nem oszthatók.
 $|H| = 99$, $|A| = 49$, $|B| = 33$, $|A \cap B| = 16$. Szemléltessük a halmazokat!
 A 177. ábrán az egyes tartományokba a részhalmazok elemszámát írtuk, a kitöltést az $A \cap B$ tartománnyal kezdtük.
 Ez alapján az elemszámok: a) és b): 66; c) és d): 16; e) 33; f) 17; g) 83; h) 33.

178. Igaz állítások: *b*); *c*); *d*); *e*).

A *c*) állításban az $A \subseteq H$ kitétel felesleges, hiszen $\overline{A}$ -t csak $A \subseteq H$ esetén értelmezzük.

179. *a*) Azon diákok halmaza, akik az első vagy második fordulóban legalább 35 pontot értek el.

b) Azon diákok halmaza, akik a második és a harmadik fordulóban is legalább 35 pontot értek el.

c) Azon diákok halmaza, akik az első fordulóban elérték 35 pontot, de a harmadikban nem.

d) Azon diákok halmaza, akik a második fordulóban elérték 35 pontot, de a harmadikban nem.

A tanulókra sorszámukkal hivatkozhatunk. Ekkor $A = \{4, 5, 7, 8, 12, 13\}$, $B = \{1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13\}$, $C = \{3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15\}$, s ez alapján az elemszámok: *e*) 12; *f*) 6; *g*) 3; *h*) 2.

180. *a*) és *b*): (1), (2), (3); *c*) és *d*): (2); *e*) (1); *f*) (3).

181. Mivel $B = \{8, 10, 12, 14, 16, 18\}$ és $C = \{3, 6, 9, 12, 15, 18\}$, ezért:

a) és *b*): $\{2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18\}$; *c*) és *d*): $\{12\}$; *e*) $\{2, 4\}$;
f) $\{2, 4, 6, 12\}$.

182. *a*) és *b*): (1), (2), (3), (4), (5), (6), (7); *c*) és *d*): (4);

e) $(A \setminus B)$: (1)-es és (5)-ös tartományok; C : (4), (5), (6), (7) tartományok; így $(A \setminus B) \setminus C$: (1); *f*) A : (1), (2), (4), (5); $B \setminus C$: (2), (3); így $A \setminus (B \setminus C)$: (1), (4), (5).

183. A három művelet végrehajtásának sorrendje tetszőleges. Eredményül minden esetben az A, B, C és D halmazok egyesítését kapjuk. (Vagyis azoknak az elemeknek a halmazát, amelyek legalább az egyik halmazban benne vannak.)

184. A három művelet végrehajtásának sorrendje tetszőleges. Eredményül minden esetben az A, B, C és D halmazok közös metszetét kapjuk. (Vagyis azoknak az elemeknek a halmazát, amelyek mind a négy halmazban benne vannak.)

185. *a*) 185. ábra.

b) $(A \cup B) \setminus C = \{1, 2, 3, 10\}$,

$A \cup (B \setminus C) = \{1, 2, 3, 4, 5, 10\}$;

c) $(A \cap B) \setminus C = \{2\}$, $A \cap (B \setminus C) = \{2\}$.

186. *a*) $A \cup B$: (1), (2), (3), (4), (5), (6)-os tartományok; C : (4), (5), (6), (7); így $(A \cup B) \cap C$: (4), (5), (6);

b) (1), (2), (4), (5), (6);

c) (2), (4), (5), (6), (7);

d) (2), (4), (5);

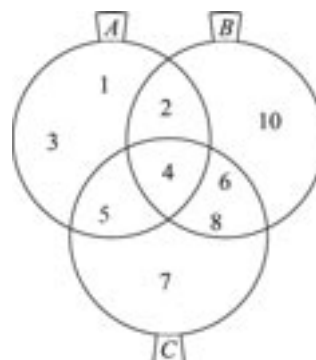
e) $A \cup B$: (1), (2), (3), (4), (5), (6)-os tartományok; C : (4), (5), (6), (7); így $(A \cup B) \setminus C$: (1), (2), (3);

f) (1), (2), (3), (4), (5);

g) (6);

h) B : (2), (3), (4), (6); $C \setminus A$: (6), (7); így $B \cap (C \setminus A)$: (6);

185.

- i) (1), (2), (3), (4), (5);
 j) (3);
 k) (2);
 l) B : (2), (3), (4), (6); $C \cap A$: (4), (5); így $B \setminus (C \cap A)$: (2), (3), (6);
 m) (4), (5), (6).
- 187.** $\overline{A} = \{0 \text{ és a } 10\text{-nél nem kisebb egész számok}\}$, $\overline{B} = \{\text{legfeljebb kétjegyű páros természetes számok}\} \cup \{\text{legalább háromjegyű természetes számok}\}$.
- 188.** a) $\overline{A} = \{x \in \mathbf{Z} \mid -9 \leq x \leq -3, \text{ valamint } 6 \leq x \leq 9\}$;
 b) $\overline{B} = \{x \in \mathbf{Z} \mid -9 \leq x \leq -6 \text{ vagy } x = 9\}$;
 c) $\overline{\overline{A}} = A$;
 d) Ha az alaphalmaz B , $\overline{A} = B \setminus A = \{-5, -4, -3, 6, 7, 8\}$.
- 189.** a) $\{0\}$;
 b) $\mathbf{Z}_0^-$ (vagyis $\mathbf{Z}^- \cup \{0\}$);
 c) $\mathbf{Z}^-$;
 d) $\mathbf{Q} \setminus \mathbf{Z}$; azon racionális számok halmaza, amelyek nem egészek (képlet-
 tel: $\frac{a}{b}$ alakú számok, ahol $a, b \in \mathbf{Z}$, $(a, b) = 1$, $b \neq \pm 1$ (és persze
 $a, b \neq 0$));
 e) $\mathbf{Q}^*$;
 f) nem értelmezzük, $\mathbf{Q} \not\subset \mathbf{Q}^*$;
 g) nem értelmezzük, $\mathbf{N} \not\subset \mathbf{Q}^*$.
- 190.** a) (3), (4);
 b) (1), (4);
 c) (4);
 d) (1), (3), (4);
 e) (2), (3), (4);
 f) (1), (2), (4).
- 191.** a) $\{1, 3, 7, 9, 11, 13, 17, 19\}$;
 b) $H \setminus \{5, 10\}$;
 c) $H \setminus \{1, 3, 5, 7, 9\}$;
 d) $\{11, 13, 17, 19\}$;
 e) $H \setminus \{15\}$;
 f) $\{1, 3, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19\}$;
 g) $\{11, 12, 13, \dots, 19\}$.
- 192.** a) {a legalább egy fordulóban 35 pontot elért diákok};
 b) {a mindhárom fordulóban 35 pontot elért diákok};
 c) {azok a diákok, akik az első két fordulóban elérték a 35 pontot, de a
 harmadikban nem};
 d) {a csak az első fordulóban 35 pontot elért diákok};
 e) {a csak az első fordulóban 35 pontot elért diákok};
 f) {a legfeljebb a 2. fordulóban 35 pontot elért diákok};
 g) {azok a diákok, akik egyik fordulóban sem érték el a 35 pontot};
 h) {azok a diákok, akik legfeljebb két fordulóban érték el a 35 pontot};

- i)* {azok a diákok, akik a második vagy harmadik fordulóban elérték a 35 pontot, de az elsőben nem};
j) {azok a diákok, akik az első fordulóban elérték a 35 pontot, de a másik két fordulóban nem}.

Észrevehetjük pl. a *d)* és *e)* válaszok alapján, hogy $(A \setminus B) \setminus C \equiv A \setminus (B \cup C)$.

193. *a)* (3), (6), (7), (8);

b) (7), (8);

c) (1), (2), (3), (5), (7), (8);

d) (1), (2), (3), (4), (5), (8);

e) (8);

f) (1), (2), (3), (5), (6), (7), (8);

g) (1), (2), (4), (5), (6), (7), (8);

h) (1), (5), (6), (7), (8);

i) (1), (2), (3), (7), (8);

j) (3), (7), (8);

k) (1), (3), (8);

l) (1), (3), (6), (7), (8).

194. *a)* $A \cup B$ tartományai: (1), (2), (3), (4), (5), (6); $(A \cup B) \setminus C$ tartományai:

(1), (2), (3); $\overline{(A \cup B) \setminus C}$ tartományai: (4), (5), (6), (7), (8);

b) (6), (7), (8);

c) (1), (2), (3), (4), (5), (7), (8);

d) (1), (2), (3), (4), (5), (7), (8);

e) (6), (7), (8);

f) (1), (2), (4), (5), (6), (7), (8);

g) (1), (3), (4), (5), (6), (7), (8);

h) (1), (4), (5), (7), (8).

Észrevehetjük, hogy $\overline{(B \cap C) \setminus A} \equiv \overline{B \cap (C \setminus A)}$, vagyis $(B \cap C) \setminus A \equiv B \cap (C \setminus A)$.

195. *a)* Azok az elemek tartoznak az $(A \cup B) \cup C$ halmazba, melyek oszlopaira igaz, hogy az első három sorának valamelyikében 1-es van.

$(A \cup B) \cup C = \{1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10\}$;

b) $A \cap (B \cap C) = \{4\}$ (az aktuális oszlop első három sorában 1-esnek kell lennie);

c) $(A \cap B) \cup C = \{1, 2, 4, 5, 8, 9, 10\}$;

d) $A \cup (C \setminus D) = \{1, 2, 4, 5, 8, 9, 10\}$;

e) $A \cup (C \setminus B) = \{1, 2, 4, 5, 8, 10\}$;

f) $(A \cup C) \setminus (B \cup D) = \{5, 10\}$ (A vagy C sorában 1-es áll, B és D sorában 0);

g) $\overline{A \cup B} = \{3, 5, 7\}$ (A és B sorában is 0 áll);

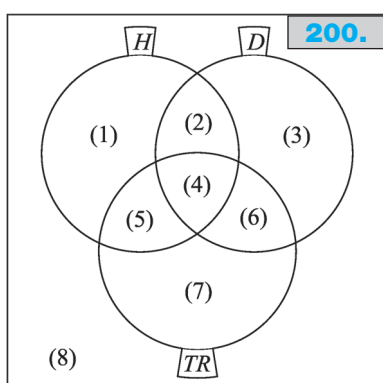
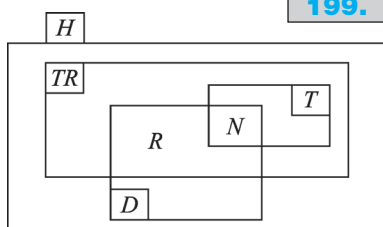
h) $\overline{B \cap (C \setminus D)} = \{4, 9\} = \{1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10\}$;

i) $\overline{A \cup B \cup C} = \{3, 7\}$ (az első három sorban 0-nak kell lennie);

j) $\overline{(B \setminus C) \setminus A} = \{1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10\}$ (nem $0 - 1 - 0$ kezdetű oszlopok);

k) $\overline{A \cap C} = \{3, 6, 7\}$ (A és C sorában is 0 van).

196. *a)* [3; 7]; *b)*]5; 6[; *c)* [3; 5]; *d)* [6; 7].

199. T és D közös része a négyzetek N halmazát, D és TR T -n kívüli közös része a rombuszok R halmazát adja.

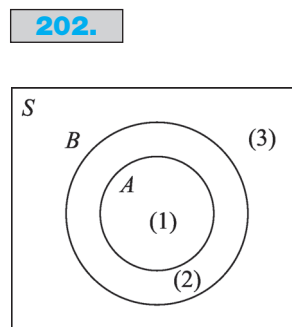
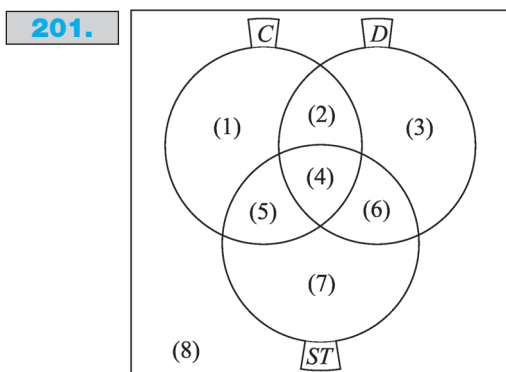
200. Ha egy négyszög deltoid és trapéz is, akkor rombusz; ha pedig egy négyszög rombusz és húrnégyszög, akkor négyzet.

$H \cap D \cap T$ az ábra szerinti (4)-es tartomány, ez a négyzetek halmaza.

A nem négyzetek közül (2) a derékszögű deltoidok, (5) a húrtrapézok, (6) a rombuszok halmaza.

201. $C \cap T$ a rombuszok és téglalapok halmaza.

A középpontosan szimmetrikus négyszögek a paralelogrammák, $C = \{\text{paralelogrammák}\}$. A tengelyesen szimmetrikus négyszögek lehetnek deltoidok, ha a tükörtengely két csúcson megy át (jelöljük a halmazt D -vel); valamint lehetnek

197. Vegyük észre, hogy $D \subseteq C$! Ezért $C \cup D = C$, $C \cap D = D$, $D \setminus C = \emptyset$.

a) C ; b) D ; c) $]-2; 1[\cup \{5\}$; d) $\emptyset$;

e) $[-10; -2] \cup]5; 10]$; f) D ;

g) $\overline{C} = [-10; -2] \cup]5; 10]$;

h) $\overline{D} = [-10; 1[\cup]5; 10]$;

i) $\overline{C \setminus D} = [-10; -2] \cup ([1; 10] \setminus \{5\})$; j) H .

198.

a) $[-5; -2[\cup]7; 15]$;

b) $[-5; -2[\cup]10; 15]$;

c) $[-5; 6] \cup]10; 15]$;

d) $[-5; 7] \cup [11; 15]$;

e) $[-5; -2[\cup [11; 15]$;

f) $[-5; 6] \cup]7; 15]$;

g) $\overline{(B \setminus C) \setminus A} = \overline{\emptyset} = H$;

h) $[-5; 1] \cup]7; 15]$;

i) $\overline{(A \cup B) \cap C} = \overline{B \cap C} = [-5; 6] \cup]10; 15]$;

j) $\overline{A \cup (B \cap C)} = \overline{A \cup B} = [-5; -2[\cup]10; 15]$;

k) $\overline{(A \cap B) \cup C} = \overline{B \cup C} = [-5; 1] \cup [11; 15]$;

l) $\overline{A \cap (B \cup C)} = \overline{A \cap B} = [-5; 1] \cup]7; 15]$.

szimmetrikus trapézok, ha a tükörtengely két oldalon megy át (jelölés: ST). Ekkor $T = D \cup ST$, $C \cap T = C \cap (D \cup ST)$.

A $C \cap T$ halmaz a Venn-diagram szerinti (2)-es, (4)-es és (5)-ös tartományokat jelenti. (2) és (4) a rombuszok halmaza (ebből (4) a négyzeteké), (5) pedig azon téglalapoké, amelyek nem négyzetek.

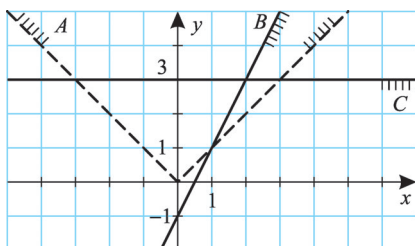
202. $A \setminus B = \emptyset$; $B \setminus A = \{P \in S \mid 5 \text{ cm} < OP \leq 8 \text{ cm}\}$ (az ábra szerinti (2)-es tartomány a belső határa nélkül); $\bar{A} = \{P \in S \mid 5 \text{ cm} < OP\}$ ((2)-es és (3)-as tartomány).

- 203.** a) $\{P \in S \mid OP < 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm}\}$;
 b) $\{P \in S \mid OP < 5 \text{ cm} \text{ és } QP < 8 \text{ cm}\}$;
 c) $\{P \in S \mid OP > 5 \text{ cm} \text{ és } QP < 8 \text{ cm}\}$;
 d) $\{P \in S \mid OP > 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm}\}$;
 e) $\{P \in S \mid (OP < 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm}) \text{ vagy } (OP > 5 \text{ cm} \text{ és } QP < 8 \text{ cm})\}$;
 f) $\{P \in S \mid (OP < 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm}) \text{ vagy } (OP > 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm})\}$;
 g) $\{P \in S \mid (OP < 5 \text{ cm} \text{ és } QP < 8 \text{ cm}) \text{ vagy } (OP > 5 \text{ cm} \text{ és } QP > 8 \text{ cm})\}$.

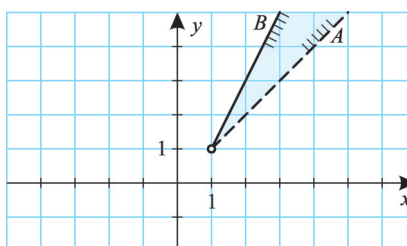
204. a), b), c): Az A, B, C halmazok a 204/a. ábrán láthatók (a szaggatott vonallal jelölt határ nem tartozik a pontthalmazhoz).

d) $A \cap B$: 204/d. ábra, e) $A \cap \bar{C}$: 204/e. ábra, f) $\bar{B} \cap C$: 204/f. ábra

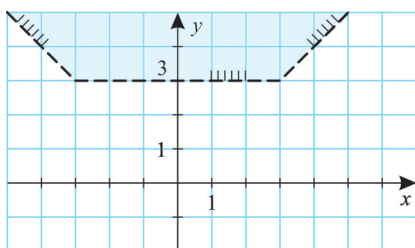
204/a.

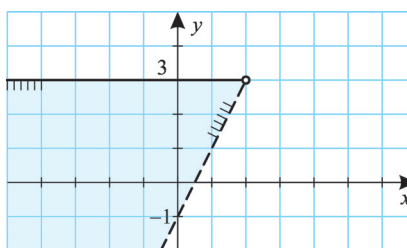
204/d.

204/e.

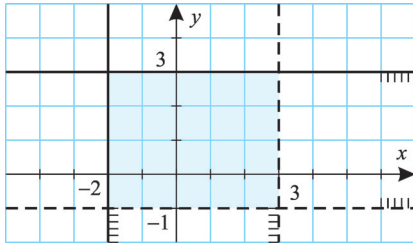

204/f.

- 205.** a) $A \times B = \{(1; 1), (1; 2), (1; 3), (2; 1), (2; 2), (2; 3), (3; 1), (3; 2), (3; 3)\}$;
 b) $B \times A = A \times B$;
 c) $A \times C = \{(1; 2), (1; 3), (1; 4), (2; 2), (2; 3), (2; 4), (3; 2), (3; 3), (3; 4)\}$;
 d) $C \times A = \{(2; 1), (2; 2), (2; 3), (3; 1), (3; 2), (3; 3), (4; 1), (4; 2), (4; 3)\}$.
 Általában is igaz, hogy ha $A = B$, akkor $A \times B = B \times A$.

206.

206. A ponthalmaz téglalap, két zárt és két nyílt oldallal.

207. a) $A \setminus B = \{1, 2\}$, $(B \setminus A) = \{6, 7\}$,

$$\text{így } (A \setminus B) \cup (B \setminus A) = \{1, 2, 6, 7\};$$

$$b) \{1, 2, 6, 7\};$$

$$c) A \Delta B = \{1, 2, 6, 7\};$$

$$d) (A \Delta B) \Delta C = \{1, 2, 6, 7\} \Delta \{2, 4, 6, 8, 10\} = \{1, 4, 7, 8, 10\};$$

$$e) A \Delta (B \Delta C) = \{1, 2, 3, 4, 5\} \Delta \{2, 3, 5, 7, 8, 10\} = \{1, 4, 7, 8, 10\}.$$

Általában is igaz, hogy $A \Delta B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$, valamint $(A \Delta B) \Delta C = A \Delta (B \Delta C)$.

208. a) $\emptyset$; b) $\emptyset$.

209. Az elemszámok: a) a^2 ; b) ab ; c) 0; d) 0; e) 0 és $a + b$ közötti egész szám; f) a .

210. a) B ; b) A ; c) $\emptyset$; d) $-e$: azon B -beli elemek halmaza, amelyek A -ban nincsenek benne; f) $\emptyset$.

A halmazok elemszáma: a) b ; b) a ; c) 0; d) $b - a$; e) $b - a$; f) 0.

211. Ha $A \cap B = B$, akkor $B \subseteq A$. a) A ; b) azon A -beli elemek halmaza, amelyek B -ben nincsenek benne; c) $\emptyset$; d) $\emptyset$; e) azon A -beli elemek halmaza, amelyek B -ben nincsenek benne.

212. a) A ; b) B ; c) B ; d) A . Az elemszámok: a) a ; b) b ; c) b ; d) a .

213. Ha $A \setminus B = \emptyset$, akkor $A \subseteq B$. a) B ; b) A ; c) $-d$: azon B -beli elemek halmaza, amelyek A -ban nincsenek benne; e) $\emptyset$.

214. Igaz mindegyik állítás, és a megfordításuk is.

215. Szemléltessük az A, B, C halmazokat Venn-diagrammally! (215–221. feladatok; az ábrán sorszámoztuk az egyes tartományokat.)

a) $A \subseteq \bar{A}$ tartományokkal felírva az $(1) \cup (2) \cup (4) \cup (5) \subseteq (3) \cup (6) \cup (7) \cup (8)$ tartalmazást jelenti, s ez csak akkor teljesülhet, ha $A = \emptyset$;

b) az (1), (5), (3), (6) tartományok üres halmazok, vagyis $A = B$;

c) üres tartományok: (1), (5), (3), (6), így $A = B$.

216.

a) $(1) \cup (2) \cup (4) \cup (5) = (1) \cup (2) \cup (4) \cup (5) \cup (3) \cup (6)$, így (3), (6) üres halmazok, $B \subseteq A$;

b) $B \subseteq A$;

c) $(2) \cup (4) = (1) \cup (5)$, vagyis $A = \emptyset$;

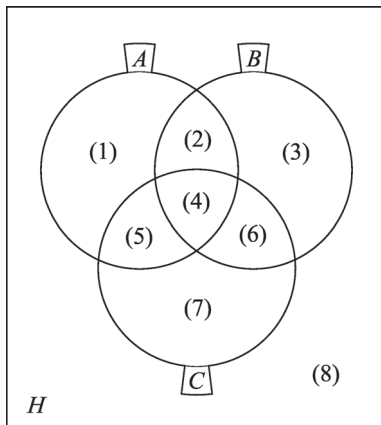
d) mindig igaz.

217. a) $B = C$;

b) $(1) = (1) \cup (5)$, vagyis az (5) tartomány üres halmaz;

c) $(1) = ((1) \cup (5)) \cap ((1) \cup (2)) = (1)$, vagyis mindig igaz, azonosság.

215–221.

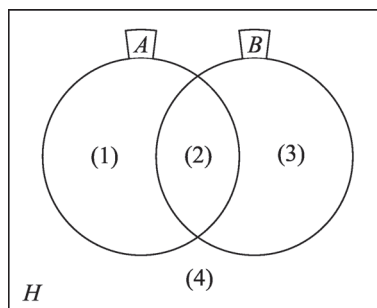

- 218.** a) $(1) \cup (2) \cup (5) = ((1) \cup (5)) \cup ((1) \cup (2)) = (1) \cup (2) \cup (5)$, tehát azonos-ság;
 b) (2), (4), (5) üres halmazok;
 c) $(2) \cup (4) \cup (5) = (2) \cup (4) \cup (5) \cup (6) \cup (7)$, innen (6), (7) üres halmazok.
- 219.** a) $A \setminus (A \setminus B) = ((1) \cup (2) \cup (4) \cup (5)) \setminus ((1) \cup (5)) = (2) \cup (4)$, $A \cap B = (2) \cup (4)$, azonosság;
 b) $(5) = ((4) \cup (5)) \setminus ((4) \cup (6))$ azonosság;
 c) $(1) \cup (5) \cup (3) \cup (6) \subseteq (1) \cup (2) \cup (3) \cup (4) \cup (5) \cup (6)$, azonosság.
- 220.** a) $(2) = ((1) \cup (2)) \cap ((2) \cup (3))$, azonosság;
 b) $((1) \cup (2) \cup (3) \cup (4) \cup (5) \cup (6)) \setminus ((1) \cup (5)) = (2) \cup (3) \cup (4) \cup (6)$, azonosság.
- 221.** a) $((1) \cup (2) \cup (4) \cup (5)) \setminus ((2) \cup (3)) = ((1) \cup (5)) \setminus ((4) \cup (5) \cup (6) \cup (7))$, innen $(1) \cup (4) \cup (5) = (1)$, vagyis (4), (5) üres halmazok, azaz $A \cap C = \emptyset$;
 b) (2), (4), (5), (6) üres halmazok, vagyis semelyik két halmaznak sincs közös eleme.
- 222.** a) $\emptyset$; b) A ; c) $\emptyset$; d) H alaphalmaz; e) $\emptyset$; f) $\emptyset$; g) $A \setminus B$; h) $B \setminus A$;
 i) $(A \setminus B) \cup (A \cap B) = A$; j) $A \Delta B$.
- 223.** a) $A \cup B \cup C = C$, tehát hamis az állítás;
 b) $A \cap B \cap C = A$, hamis az állítás;
 c) $x \in A \setminus B$, hamis az állítás;
 d) igaz, hiszen $x \in A$;
 e) igaz a definíció alapján;
 f) igaz a definíció alapján.

224. Szemléltessük a halmazokat Venn-diagrammal, és sorszámozzuk az egyes tartományokat!

- a) $A \cup B = (1) \cup (2) \cup (3)$, $\overline{A \cup B} = (4)$;
 $\overline{A} = (3) \cup (4)$, $\overline{B} = (1) \cup (4)$,
 $\overline{A} \cap \overline{B} = (4)$. Vagyis az egyenlet két oldala megegyezik, azonosságot kaptunk.
- b) $\overline{A \cap B} = (1) \cup (3) \cup (4)$, $\overline{A} \cup \overline{B} = (1) \cup (3) \cup (4)$, azonosság.

224.

- 225.** a) $(1) = \overline{A \cup B}$, $(2) = \overline{A \cap B}$, $(3) = \overline{B \cup A}$, $(4) = \overline{B \cap A}$.

Ebből persze következik, hogy pl. $A \Delta B$ (és bármely kétváltozós halmazművelet) is megadható az unió és komplementer műveletek segítségével, hiszen $A \Delta B = (1)$, (3), vagyis $A \Delta B = \overline{A \cup B} \cup \overline{B \cup A}$.

b) $(1) = A \cap \overline{B}$, $(2) = A \cap B$, $(3) = \overline{A} \cap B$, $(4) = \overline{A} \cap \overline{B}$.

c) $(1) = A \setminus B$, $(2) = B \setminus \overline{A}$ vagy $(2) = A \setminus \overline{B}$, $(3) = B \setminus A$, $(4) = \overline{A} \setminus B$ vagy $(4) = \overline{B} \setminus A$.

226. Több megoldás is van.

a) $(1) = A \setminus (B \cup C)$ vagy $(A \setminus B) \setminus C$;

b) $(2) = (A \setminus C) \setminus (1)$, hiszen az (1) tartományt már kifejeztük;

c) A (2) és (5) tartományok a B és C halmazokat tekintve szimmetrikus helyzetűek, így (5) hasonlóan írható fel, mint (2).

Ezért $(4) = A \setminus ((1) \cup (2) \cup (5))$.

Figyelembe véve az egyes tartományok szimmetrikus helyzetét, az unió (és különbség) műveletek további alkalmazásaival nyilván bármely részhalmazkombinációk felírhatók.

227. $A \cap B \cap C = (4)$, $\overline{A} \cap B \cap C = (6)$, $\overline{A} \cap \overline{B} \cap C = (7)$, $\overline{A} \cap \overline{B} \cap \overline{C} = (8)$.

Az $X \cap Y \cap Z$ kifejezésben rendre X helyére A -t, illetve $\overline{A}$ -t, Y helyére B -t, illetve $\overline{B}$ -t, Z helyére C -t, illetve $\overline{C}$ -t helyettesítve a kifejezés $2 \cdot 2 \cdot 2 = 8$ különböző értéket vehet fel, s ezek éppen az (1), (2), ..., (8) tartományok lesznek. (Ez utóbbi könnyen belátható: egy adott tartomány esetén sorra el kell dönteni, hogy az A, B, C halmazoknak részhalmaza vagy sem.)

Ezzel az eljárással háromnál több halmaz esetén is bármelyik tartományt megadhatjuk. (Az n számú halmaz esetén 2^n -féle kifejezést írhatunk fel, s éppen ennyi a keletkezett tartományok száma.)

228. $B = (A \cup B) \setminus (A \setminus B) = \{1, 3, 5\}$, $A = (A \cap B) \cup (A \setminus B) = \{1, 2, 3, 4, 6\}$.

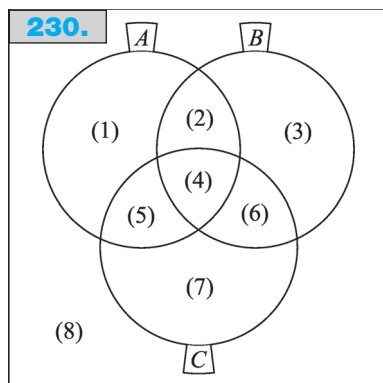
229. $B = (A \cup B) \setminus (A \setminus B) = \{4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13\}$.

$A = (A \cup C) \setminus (C \setminus A) = \{1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11\}$.

Mivel $C \setminus A = \{12, 13, 14, 15\}$, s $A \cap B \cap C = \{11\}$, C hatodik eleme az $A \setminus B = \{1, 2, 3, 9, 10\}$ halmaz elemei közül bármelyik lehet. Öt megoldás van.

230. A tanulókra sorszámukkal hivatkozhatunk. Ekkor $A = \{4, 5, 7, 8, 12, 13\}$, $B = \{1, 3, 5, 7, 8, 12, 13\}$, $C = \{3, 5, 6, 8, 10, 13, 14\}$. Szemléltessük a halmazokat Venn-diagrammal!

Az ábrán (1), (2), ..., (8) jelöli az egyes tartományokat.

a) $A \cup B \cup C =$

$$= \{1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14\};$$

b) (1): $A \setminus (B \cup C) = \{4\}$;

c) (1), (3), (7) és (8)-as tartományok: $\{1, 2, 4, 6, 9, 10, 11, 14, 15\}$;

d) (1), (3) és (7)-es tartományok: $\{1, 4, 6, 10, 14\}$;

e) (2), (5) és (6) tartományok: $\{3, 7, 12\}$;

f) (5) és (7) tartományok: $C \setminus B = \{6, 10, 14\}$;

g) ez a körülírás nem teljesül az (1), (3) és (7)-es tartományokra, tehát a d) halmaz komplementerét kapjuk: $\{2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15\}$.

Halmazműveletekkel az összes tartományt megadhatjuk. Pl. a d) feladatban $(A \setminus (B \cup C)) \cup (B \setminus (A \cup C)) \cup (C \setminus (A \cup B)) = (A \Delta B) \Delta C = A \Delta (B \Delta C)$; vagy egy másik lehetőség: $(A \cup B \cup C) \setminus ((A \cap B) \cup (B \cap C) \cup (A \cap C))$.

Halmazok elemszáma

231. $A = \{2, 4, 6, \dots, 100\}$, $B = \{3, 6, 9, \dots, 99\}$, $C = \{1, 4, 9, 16, \dots, 100\}$,
 $D = \{2, 3, 5, 7, 11, \dots, 97\}$.

- a) $|A| = 50$.
 b) $|B| = 33$.
 c) $|\overline{C}| = 90$, hiszen 10 négyzetszám van H -ban.
 d) $|D| = 25$.
 e) $|A \cup B| = 50 + 33 - 16 = 67$. $|A \cap B| = 16$, s ezt számoltuk $|A|$ -ban és $|B|$ -ban is, tehát egyszer le kell vonni. $A \cap B$ a 6-tal osztható számokat tartalmazza H -ból.
 f) $|B \cap C| = 3$; $B \cap C = \{3^2, 6^2, 9^2\}$.
 g) $|B \cap D| = 1$; a H -beli prímszámok közül csak a 3 osztható 3-mal.
 h) $|A \setminus C| = 45$, mert $A \cap C = \{2^2, 4^2, 6^2, 8^2, 10^2\}$.
 i) $|\overline{A \cup C}| = 45$, mert $|A \cup C| = 55$.
 j) $|\overline{A \setminus C}| = 55$.
 k) $|\overline{C \setminus A}| = 95$, mert $C \setminus A = \{1^2, 3^2, 5^2, 7^2, 9^2\}$.
 l) $|\overline{C \cap D}| = 100$, mert $C \cap D = \emptyset$.

- 232.** a) $|A \cap B| \in \{0, 1, \dots, 8\}$;
 b) $|A \cup B| \in \{11, 12, \dots, 19\}$;
 c) $|A \setminus B| \in \{0, 1, \dots, 8\}$;
 d) $|B \setminus A| \in \{3, 4, \dots, 11\}$.

A szélsőértékeket $A \cap B = \emptyset$, illetve $A \subseteq B$ esetekben kapjuk.

233. $(A \setminus B) \cup (A \cap B) = A$, $(A \cup B) \setminus A = A \setminus B$. $|A| = 5$, $|B| = 3$. Érdemes a halmazokat Venn-diagrammal szemléltetni.

234. $|A \cap B| = |A| - |A \setminus B| = 4$. Innen $|B \setminus A| = 5$, $|A \cup B| = |A| + |B \setminus A| = 12$.
 Másképpen: $|A \cup B| = |A| + |B| - |A \cap B| = 7 + 9 - 4 = 12$. Érdemes a halmazokat Venn-diagrammal szemléltetni.

235. Szemléltessük a halmazokat Venn-diagrammal, s jelöljük (1), (2), (3), ..., (7)-tel az egyes tartományok elemszámait (235/I. ábra)!

Ekkor 7 egyenletet kapunk 7 ismeretlennel:

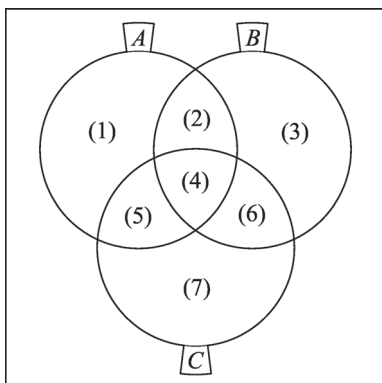
1. $(1) + (5) = 5$,
2. $(2) + (3) = 5$,
3. $(6) + (7) = 4$,
4. $(4) = 1$,
5. $(1) + (2) + (3) + (4) + (5) + (6) = 13$,
6. $(1) + (2) + (4) + (5) + (6) + (7) = 12$,
7. $(4) + (5) + (6) + (7) = 7$.

Az első 4 egyenlet összeadásából $|A \cup B \cup C| = 15$, az 5. egyenletből $(7) = 2$, a 6. egyenletből $(3) = 3$, a 7., 4. és 3. egyenletből $(5) + (6) + (7) = 6$, $(5) = 2$.

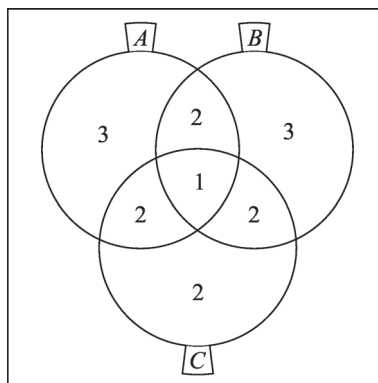

II

235/I.

235/II.

Ezután az 1., 2., 3. egyenletekből rendre meghatározhatjuk (1), (2), (6) értékeit:
 $(1) = 3$, $(2) = 2$, $(6) = 2$.

A 235/II. ábrán tüntettük fel az egyes tartományok elemszámát.

$|A| = 8$, $|B| = 8$.

236. a) $|A \times B| = 24$;

b) $(A \times B) \cap (B \times A) = \{4, 5, 6\} \times \{4, 5, 6\}$, az elemszám 9.

237. a) Igaz.

b) Hamis; csak akkor igaz, ha $A \cap B = \emptyset$.

c) Igaz. $|A \cap B| \leq |A|$ és $|A \cap B| \leq |B|$ egyenlőtlenségek összeadásából következik. (Egyenlőség csak akkor áll fenn, ha $A = B$.)

d) Igaz. (Egyenlőség csak akkor áll fenn, ha $A \cap B = \emptyset$.)

e) Igaz. $A = (A \setminus B) \cup (A \cap B)$ és $(A \setminus B) \cap (A \cap B) = \emptyset$.

f) Igaz. $A \cap B$ elemeit kétszer számoltuk.

g) Hamis. Lehet egyenlőség is, ha $A \cap B = B \cap C = C \cap A = \emptyset$.

h) Igaz. $|A \cap B \cap C| \leq |A|$, $|A \cap B \cap C| \leq |B|$ és $|A \cap B \cap C| \leq |C|$ egyenlőtlenségek összeadásából következik. (Egyenlőség csak akkor áll fenn, ha $A = B = C$.)

238. a) az első három sor valamelyikében 1-es van: 8;

b) az első három sor mindegyikében 1-es van: 1;

c) 7;

d) 7;

e) 6;

f) az 1. és 3. sor valamelyikében 1-es szerepel, feltéve, hogy a 2. és 4. sorokban 0 van: 2;

g) az első két sorban 0 szerepel: 3;

h) 8;

i) 2;

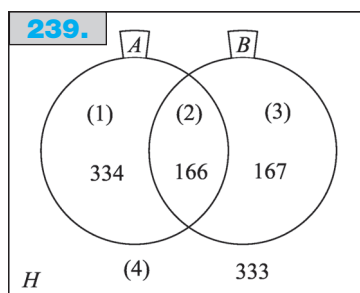
j) azok az elemek nem tartoznak ebbe a halmazba, amelyek B-ben benne vannak, de A-ban és C-ben nem: 9;

k) az 1. és 3. sorban 0 van: 3.

239. Legyen A és B a 2-vel, illetve 3-mal osztható számok halmaza. Ekkor $|A| = 500$, $|B| = 333$, $|A \cap B| = 166$ ($A \cap B$ a 6-tal osztható számok halmaza).

Az alábbi Venn-diagrammon az egyes tartományokat (1), (2), (3), (4)-gyel jelöltük, s $A \cap B$ -ből kiindulva meghatároztuk az elemszámaikat.

- a) 500;
 b) 333;
 c) 166;
 d) $|A \cup B| = 667$;
 e) $|A \Delta B| = 501$;
 f) $|A \cup B| = 667$;
 g) pontosan az egyik számmal vagy egyikkel sem osztható számok: (1), (3) és (4)-es tartományok: 834;
 h) $|A \Delta B| = 501$;
 i) az állítás az (1)-es tartomány számaira nem teljesül: 666;
 j) az állítás az (1) és (3) tartományokra nem teljesül: 499;
 k) (4)-es tartomány: 333.

240. $70\% + 80\% = 150\%$, ezért 50%-a 15 fő. Az osztálylétszám 30. Az ellenőrzést a szövegbe való visszahelyettesítéssel végezhetjük el.

241. $\frac{2}{3} + \frac{3}{5} = \frac{19}{15}$, így az osztály $\frac{4}{15}$ része közepes tanuló. $30 \cdot \frac{4}{15} = 8$.

A közepesnél jobb tanulók száma $\left(\frac{2}{3} - \frac{4}{15}\right) \cdot 30 = 12$, jegyeik összege $4 \cdot 12 = 48$.

A közepesnél gyengébb tanulók száma $\left(\frac{3}{5} - \frac{4}{15}\right) \cdot 30 = 10$, jegyeik összege

$2,5 \cdot 10 = 25$.

Az összes tanuló jegyének összege $48 + 25 + 24 = 97$, az osztályátlag $\frac{97}{30} \approx 3,23$.

242. Első megoldás: Jelöljük az első, második, illetve harmadik feladatot hibátlanul megoldó tanulók halmazát rendre A , B , C -vel, és szemléltessük a halmazokat Venn-diagrammal! A 242/I. ábrán az egyes tartományok elemszámát (1), (2), (3), ..., (8)-cal jelöltük, a feladat (8) meghatározása. Ekkor a feltételek alapján a következő összefüggéseket írhatjuk fel:

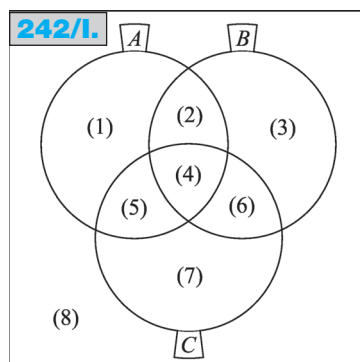
$$(1) + (2) + (3) + (4) + (5) + (6) + (7) + (8) = 30,$$

$$(1) + (2) + (4) + (5) = 19,$$

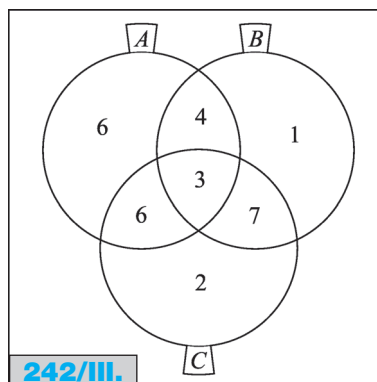
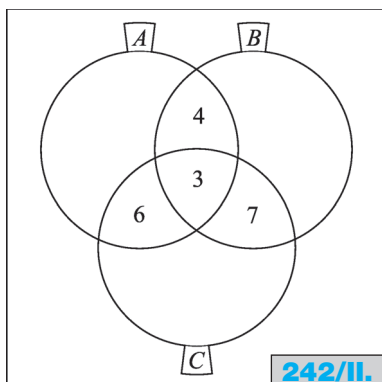
$$(2) + (3) + (4) + (6) = 15,$$

$$(4) + (5) + (6) + (7) = 18,$$

$$(2) + (4) = 7,$$

II

$$\begin{aligned}(4) + (6) &= 10, \\ (4) + (5) &= 9, \\ (4) &= 3.\end{aligned}$$

Ebből a 8 egyenletből a 8 ismeretlent könnyen meghatározhatjuk. Az utolsó négy egyenletből $(5) = 6$, $(6) = 7$, $(2) = 4$, majd folytatva a visszahelyettesítést, a 2., 3. és 4. egyenletből $(1) = 6$, $(3) = 1$, $(7) = 2$ adódik. Végül az első egyenletből $(8) = 1$, vagyis egy diák nem tudott egyetlen feladatot sem megoldani.

Az egyenletrendszer megoldásának hátterében tulajdonképpen az egyes halmaztartományok elemszámának rendszeres meghatározása áll. Az $A \cap B \cap C$ halmaz elemszámát ismerve, „belülről kifelé” haladva először az $(A \cap B) \setminus C$, $(B \cap C) \setminus A$, $(A \cap C) \setminus B$ elemszámokat határozhatjuk meg (242/II. ábra).

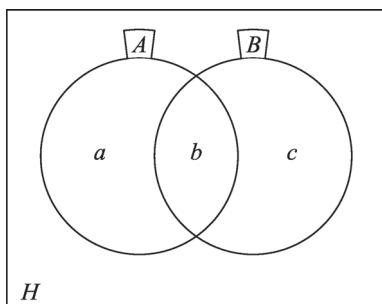
Ezután az $A \setminus (B \cup C)$, $B \setminus (A \cup C)$, $C \setminus (A \cup B)$ tartományok következnek (242/III. ábra).

És végül $|A \cup B \cup C|$ ismeretében $\overline{A \cup B \cup C}$ meghatározható.

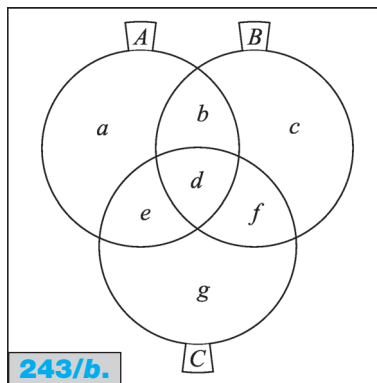
Második megoldás: $|A \cup B \cup C|$ meghatározásához az $|A| + |B| + |C|$ összegből le kell vonni a kétszeres tartományok elemszámát, $|A \cap B| + |B \cap C| + |A \cap C|$ -t, hiszen ezeket kétszer számoltuk. Ekkor az $A \cap B \cap C$ tartományt háromszor hozzáadtuk és háromszor ki is vontuk az összegből, ezért még egyszer be kell számítanunk. Tehát: $|A \cup B \cup C| = |A| + |B| + |C| - |A \cap B| - |B \cap C| - |A \cap C| + |A \cap B \cap C|$, s innen $\overline{A \cup B \cup C}$ számolható.

Ha tudjuk, hogy van megoldás, akkor készen vagyunk. Egyébként az első megoldáshoz hasonló módon meg kell bizonyosodnunk arról, hogy léteznek a feltételeknek megfelelő halmazok.

243. a) A Venn-diagramon az egyes tartományok elemszámait rendre a , b , c -vel jelölve $a + b + c = a + b + b + c - b$ a bizonyítandó azonosság, s ez teljesül.

243/a.

b) A Venn-diagrammon az egyes tartományok elemszámait rendre $a, b, c, \dots, g$ -vel jelölve a bizonyítandó állítás: $a + b + c + d + e + f + g = a + b + d + e + b + c + d + f + d + e + f + g - (b + d) - (d + e) - (d + f) + d$, s ez teljesül.

243/b.

244. Jelöljük A, B , illetve C -vel az 1000-nél nem nagyobb pozitív egész számok közül a 2-vel, 3-mal, illetve 5-tel osztható számok halmazát! Ekkor $|A|=500, |B|=333, |C|=200, |A \cap B|=166, |B \cap C|=66, |A \cap C|=100, |A \cap B \cap C|=33$. (Pl. $A \cap B$ a 2-vel és 3-mal, vagyis 6-tal osztható számok halmazát jelenti.)

a) Alkalmazzuk a logikai szita formulát! $|A \cup B \cup C| = |A| + |B| + |C| - |A \cap B| - |B \cap C| - |A \cap C| + |A \cap B \cap C| = 500 + 333 + 200 - 166 - 66 - 100 + 33 = 734$;

b) $|A \cup B \cup C| = 1000 - 734 = 266$;

c) $|A| - |A \cap B| - |A \cap C| + |A \cap B \cap C| = 500 - 166 - 100 + 33 = 267$

(az $|A \cap B \cap C|$ -t kétszer is levontuk $|A|$ -ből, ezért egyszer hozzá kell adni);

d) $|A \cap B| + |B \cap C| + |A \cap C| - 3|A \cap B \cap C| = 166 + 66 + 100 - 3 \cdot 33 = 233$, hiszen az $A \cap B \cap C$ tartomány elemeit háromszor is számoltuk.

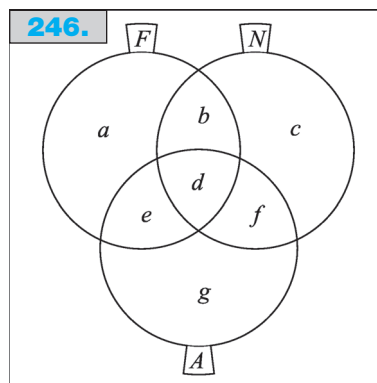
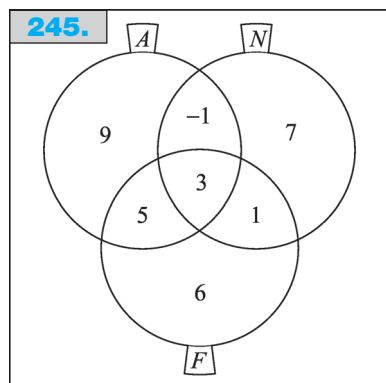
245. Szemléltessük a három halmazt Venn-diagrammal, s „belülről kifelé” haladva írjuk be az egyes tartományok elemszámát.

A feladatnak nincs megoldása, hiszen nem lehet negatív azon tanulók száma, akik angolul és németül tanulnak, míg franciául nem. (Az ellentmondás abból a feltételből következik, hogy angolul és németül ketten, míg mindhárom nyelven hárman tanulnak.)

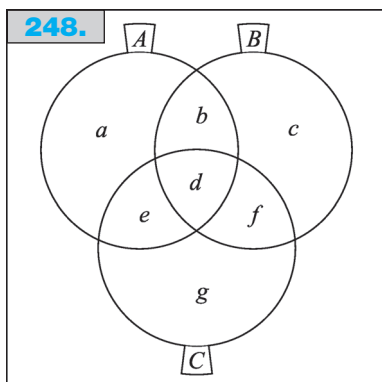
Általában is igaz, hogy a logikai szita alkalmazásakor feltesszük, hogy létezik megoldás. Hogy ez valóban így van, arról ellenőrzéssel győződhetünk meg.

246. a) Mivel $20 + 22 + 25 = 67 = 2 \cdot 30 + 7$, ezért legalább 7-en beszélnek mindhárom nyelven. A maximális érték 20, amikor az összes franciául beszélő a másik két nyelven is beszél; s minden 7 és 20 közötti érték lehetséges.

b) Az ábrán az elemszámokat $a, b, \dots, g$ -vel jelöltük. Ekkor $a + b + d + e = 20$,

II

$b + c + d + f = 22$, $d + e + f + g = 25$, s mivel $a + b + c + d + e + f + g = 30$, ezért $b + e + f + 2 \cdot d = 37$. A kérdés $b + d + e + f$. Az a) feladat megoldásában láttuk, hogy $7 \leq d \leq 20$; $b + d + e + f = 37 - d$, ezért a két vagy három nyelvet beszélők száma 17-től 30-ig terjedhet, vagyis legalább 17.

247. $|A|$ és $|B|$ osztója 60-nak.

$|A \cup B| \geq 10$; akkor lehet egyenlőség, ha pl. $|A| = 6$, $|B| = 10$ és $A \subseteq B$.

$|A \cup B| \leq 61$; akkor lehet egyenlőség, ha pl. $|A| = 1$, $|B| = 60$ és $A \cap B = \emptyset$.

$|A \cap B| = 0$, ha $A \cap B = \emptyset$.

$|A \cap B| \leq 6$; akkor lehet egyenlőség, ha pl. $|A| = 6$, $|B| = 10$ és $A \subseteq B$.

248. Az ábrán az elemszámokat $a, b, \dots, g$ -vel jelöltük. Ekkor $a + b + d + e = 7$, $b + c + d + f = 8$, $d + e + f + g = 9$, $d = 3$. Innen $a + b + c + d + e + f + g = 7 + 8 + 9 - b - e - f - 2 \cdot 3$, vagyis $18 - (b + e + f)$.

$|A \cup B \cup C| \leq 18$; $|A \cup B \cup C| = 18$ akkor lehet, ha $b = e = f = 0$, vagyis $a = 4$, $c = 5$, $g = 6$.

A $b + e$ legfeljebb 4 lehet, ha $a = 0$; f legfeljebb 5 lehet, ha $c = 0$.

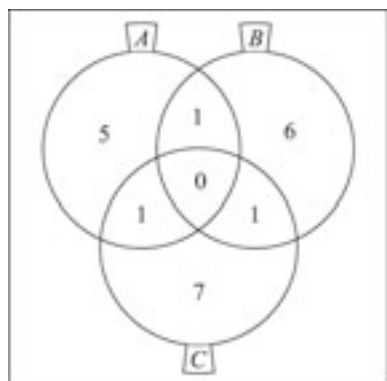
Így $|A \cup B \cup C| = 18 - (b + e + f) \geq 18 - (4 + 5) = 9$.

249. a) $|A| + |B| + |C| = 24$, de legalább három elemet kétszer számoltunk, ezért $|A \cup B \cup C| \leq 21$. Ez a maximum elérhető. (A 249/I. ábrán az egyes részhalmazok elemszámait tüntettük fel.)

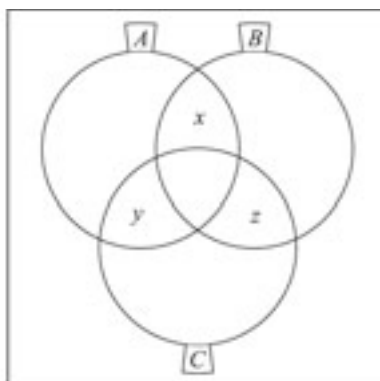
$|A| + |B| + |C| = 24$, és minden elemet legfeljebb kétszer számolhattunk, ezért $|A \cup B \cup C| \geq 12$. A minimumot akkor kaphatjuk meg, ha minden elem pontosan két halmazhoz tartozik. (A 249/II. ábrán x, y, z -vel jelöltük a megfelelő részhalmazok elemszámait.)

Ekkor $x + y = 7$, $x + z = 8$, $y + z = 9$. Az egyenletek összeadása után $x + y + z = 12$, az egyenletrendszer megoldása $x = 3$, $y = 4$, $z = 5$, tehát a minimum elérhető.

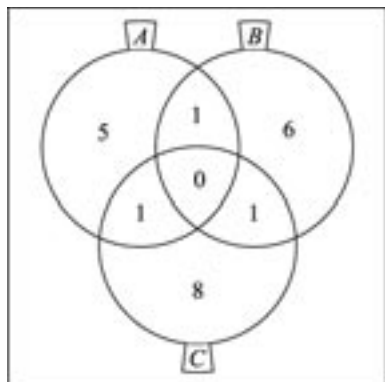
249/I.

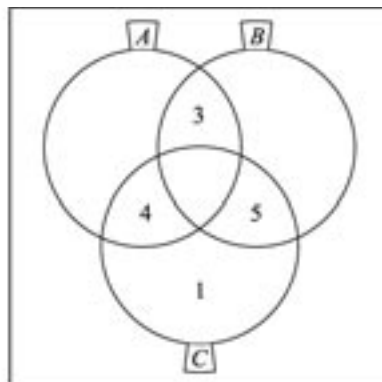
249/II.

249/III.

249/IV.

b) Az a) megoldás gondolatmenetével $|A \cup B \cup C| \leq 22$, s ez a maximum elérhető (249/III. ábra).

A minimum meghatározásakor az $x + y = 7$, $x + z = 8$, $y + z = 10$ egyenletrendszernek nincs megoldása a természetes számok halmazán, ezért van olyan elem, amely csak egy halmazba tartozik. $|A \cup B \cup C| \geq 13$, az egyelőségre egy konstrukciót a 249/IV. ábra mutat.

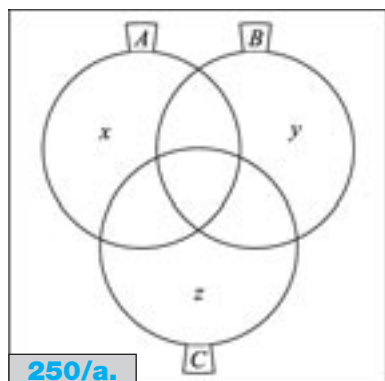
250. a) $|A \cup B \cup C| \geq 7$; egyenlőség lehet, ha pl. $C \subseteq A \cup B$.

$|A \cup B \cup C|$ akkor lehet maximális, ha $|A \cup B| = |A| + |B|$ stb., vagyis minden elem pontosan egy halmazhoz tartozik. (A 250/a. ábrán x, y, z -vel jelöltük a megfelelő részhalmazok elemszámait.)

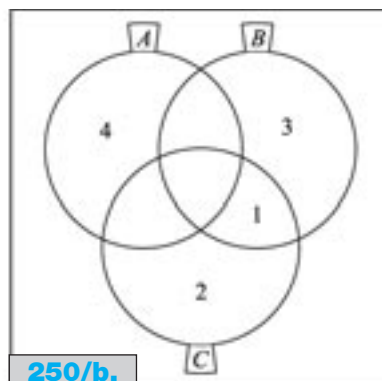
Ekkor az $x + y = 7$, $x + z = 7$, $y + z = 6$ egyenletrendszer megoldása $(x, y, z) = (4, 3, 3)$, $|A \cup B \cup C| = 10$.

b) $|A \cup B \cup C| \geq 8$; egyenlőség lehet, ha pl. $C \subseteq A \cup B$.

A maximum meghatározása: $|A \cup B| + |A \cup C| + |B \cup C| = 21$, páratlan szám. Nem lehetséges, hogy ebben az összegben minden elemet pontosan kétszer számoltunk; legalább egy elem két halmazhoz is tartozik. Az $|A \cup B \cup C| = 10$ maximumra egy példa a 250/b. ábrán látható.

250/a.

250/b.

251. a) $|A \Delta B| = 2$, így a lehetséges elemszámok:

$ A \setminus B $	2	1	0
$ B \setminus A $	0	1	2
$ A $	5	4	3
$ B $	3	4	5

b) $|A \Delta B| = 3$, így a lehetséges elemszámok:

$ A \setminus B $	3	2	1	0
$ B \setminus A $	0	1	2	3
$ A $	5	4	3	2
$ B $	2	3	4	5

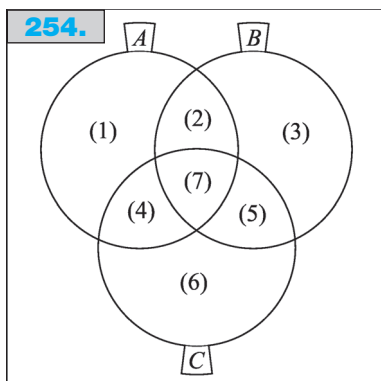
c) Az $A \cap B$, $A \setminus B$, $B \setminus A$ közös elem nélküli részhalmazok elemszámának összege 5. Öt elemet három (különböző) halmazba $\binom{5}{3} = 10$ -féleképpen oszt-

hatunk szét. Ez a 10 eset bármelyike az a) és b) megoldásokhoz hasonlóan vizsgálható: $|A| = |A \setminus B| + |A \cap B|$, $|B| = |B \setminus A| + |A \cap B|$. Az $5 = |A \cup B| \geq |A| \geq 0$ és $5 \geq |B| \geq 0$ egyenlőtlenségekből következően A és B minden 0 és 5 közötti értéket felvehet.

252. Ha $x \in H$, akkor $\frac{1}{x} \in H$, $-x \in H$ és $-\frac{1}{x} \in H$. Ha $x \neq \pm 1$, $|H|$ 4-gyel osztható. Ha $1 \in H$, akkor $-1 \in H$ és fordítva, $|H|$ ekkor is páros.

253. Ha $x \in H$, akkor $\frac{1}{x} \in H$. Ha $x \neq \pm 1$, $|H|$ páros. 1 és -1 reciproka önmaga, ezért $|H|$ páratlan is lehet, ha 1 vagy -1 közül (pontosan) az egyik szám H -hoz tartozik.

254. Szemléltessük a halmazokat Venn-diagrammal, s jelöljük (1), (2), (3), ..., (7)-tel az egyes tartományokat (254. ábra)! A 2. feltétel miatt a (7) részhalmaz üres halmaz; az 1. feltétel miatt (2), (4) és (5) nem üres halmazok; a 3. és 4. feltétel miatt (1), (3), (6) üres halmazok, valamint a (2), (4) és (5) részhalmazok elemszáma 1.
Pl.: $A = \{b, c\}$, $B = \{c, a\}$, $C = \{a, b\}$.

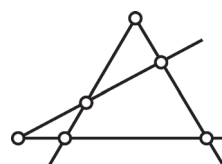
Megjegyzés:

A megoldást egyszerű geometriai konstrukcióval is megadhatjuk: legyen a három elem egy háromszög három csúcsa, s a háromszög azonos oldalain levő két-két csúcs alkossa a három halmazt.

255. Legyen az $A \cap B \cap \bar{C} \cap \bar{D}$ típusú részhalmazok elemszáma 1 (a lehető legkevesebb). Ilyen tartomány $\binom{4}{2} = 6$ darab van, s mivel bármely három halmaz metszete üres halmaz, $A \cup B \cup C \cup D$ legalább 6 elemű. Ha minden más tartomány elemszáma 0, akkor a 4. feltétel is teljesül. Megfelelő pl. az alábbi négy A, B, C, D halmaz (a sorokban az egyes halmazoknál 1-est írtunk, ha az aktuális elem benne van a halmazban, 0-t, ha nincs):

	a	b	c	d	e	f
A	1	1	1	0	0	0
B	1	0	0	1	1	0
C	0	1	0	1	0	1
D	0	0	1	0	1	1

255.

Adhatunk geometriai konstrukciót is.

Kételemű halmazokkal a feladat nem oldható meg; háromelemű halmazokra példa a teljes négyoldal. Ennek csúcsai az elemek, s egy-egy halmazba az egy egyenesen lévő pontok tartoznak (ábra).

256. Mivel $A \cap B \cap C \cap D \cap \bar{E} \neq \emptyset$, s ilyen típusú tartomány $\binom{5}{4} = 5$ darab van, ezért $|A \cup B \cup C \cup D \cup E| \geq 5$. A konstrukció meg is valósítható:

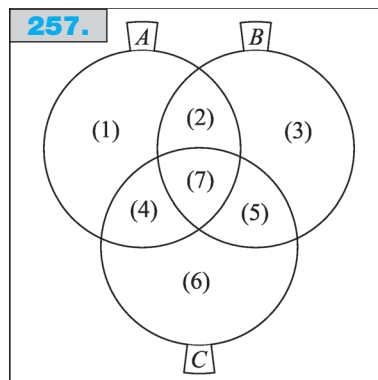
	a	b	c	d	e
A	1	1	1	1	0
B	1	1	1	0	1
C	1	1	0	1	1
D	1	0	1	1	1
E	0	1	1	1	1

257. Első megoldás: Pl. az ábra A, B, C halmazainak (i) -vel jelölt részhalmazaiba kerüljenek a $7k + i$ alakú számok, ahol $k \in \mathbf{Z}$; s a $7k$ alakú egész számokat kihagyjuk.

Második megoldás: A (7) tartomány legyen az üres halmaz; a többi (i) tartományba kerüljenek a $6k + i$ alakú egész számok ($k \in \mathbf{Z}$).

Harmadik megoldás: $A = \{\text{páros számok}\}$; $B = \{\text{3-mal osztható egész számok}\}$;

257.

$C = \{6\text{-tal nem osztható egész számok}\}$. Ekkor az (1), (3), (7) részhalmazok üres halmazok.

Negyedik megoldás: Egy megfelelő geometriai konstrukció pl. a háromoldalú hasáb; ennek a palástját alkotó három paralelogramma pontjai adják a halmazokat.

258. Pl. az $A \setminus B$, $A \cap B$, $B \setminus A$ tartományokba kerüljenek rendre a $3k$, $3k + 1$ és $3k + 2$ alakú számok ($k \in \mathbf{N}$). Ekkor $A = \{3k + 1 \mid k \in \mathbf{N}\} \cup \{3k + 2 \mid k \in \mathbf{N}\}$; $B = \{3k \mid k \in \mathbf{N}\} \cup \{3k + 2 \mid k \in \mathbf{N}\}$; $C = \{3k \mid k \in \mathbf{N}\} \cup \{3k + 1 \mid k \in \mathbf{N}\}$.

259. Megfelelő pl. a 257. feladat második és harmadik típusú megoldása.

260. a) Pl. $H_1 = \mathbf{N} \setminus \{0\}$, $H_2 = \mathbf{N} \setminus \{1\}$, $H_3 = \mathbf{N} \setminus \{2\}$, $H_4 = \mathbf{N} \setminus \{3\}$, ... ,

$H_n = \mathbf{N} \setminus \{n\}$, $n \in \mathbf{N}$, ...

b) Pl. megfelelő az alábbi konstrukció:

H_1	1	2	4	7	11	...
H_2		3	5	8	12	...
H_3			6	9	13	...
H_4				10	14	...
H_5					15	...
...						

(H_n első eleme $\frac{n(n+1)}{2}$, $n \in \mathbf{N}$, s az első elemtől kezdve minden n -edik, $(n+1)$ -edik, $(n+2)$ -edik, ... természetes szám tartozik a halmazba.)

Végtelen halmazok számossága

261. Az állítások igazak. A megszámlálhatóan végtelen halmazok elemeit sorozatba rendezhetjük, s ezt véges sok elem hozzávétele esetén is megtehetjük. (Például úgy, hogy a véges sok elemet a már meglévő sorozat elejére illesztjük.)

262. Igaz állítások: b), e), f), g), i), j).

a) Hamis.

b) Igaz.

c) Hamis; ellenpélda pl. a racionális számok halmaza. (Ugyanis bármely két racionális szám között található további racionális szám.)

d) Hamis; ellenpélda pl. a $]0; 1[$ -ban lévő racionális számok halmaza.

e) Igaz. (A részhalmaz elemei részsorozatot alkotnak.)

f) Igaz.

g) Igaz.

h) Hamis. (Pl. $\mathbf{N} \subseteq \mathbf{Z}$.)

i) Igaz.

j) Igaz. (Ha az A , illetve B halmaz elemeit $a_1, a_2, \dots$, illetve $b_1, b_2, \dots$ sorba rendezzük, akkor tekintsük az $a_1, b_1, a_2, b_2, \dots$ sorozatot! Ebben $A \cup B$ minden elemét felsoroltuk, $A \cap B$ elemeit kétszer is. Ha kihagyjuk a többször szereplő elemek egyikét, megfelelő részsorozatot kapunk.)

- 263.** a) Igaz, mert $A = B$.
 b) Hamis; pl. $A = \mathbf{N}^+$, $B = \mathbf{N}$, s ekkor $|A| = |B|$.
 c) Igaz.
 d) Igaz.
 e) Hamis; pl. $A = \mathbf{N}$, $B = \mathbf{N}^+$, s a leképezés $a \in A, a \leftrightarrow a + 3$ ($a + 3 \in B$).
 f) Hamis.
 g) Igaz.
 h) Hamis; ellenpélda pl. a racionális számok halmaza.

Az állítás megfordítása igaz: d), f).

(A h) esetben véges számhalmaz elemei mindig sorba rendezhetők.)

- 264.** a) Minden lakót átköltöztet a szobájánál 1-gyel nagyobb számú szobába, s az új vendéget a megüresedett 1-esben el tudja helyezni.
 b) Minden lakót átköltöztet a szobájánál 100-zal nagyobb számú szobába.
 c) Pl. minden lakót átköltöztet a szobája számánál kétszer nagyobb számú szobába.

- 265.** a) Az egyes átlókban rendre 1, 2, 3, ... szám található, az első n átlóban összesen $1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{n(n+1)}{2}$ darab. $\frac{n(n+1)}{2} < 2004$, ha $n \leq 62$. $\frac{62 \cdot 63}{2} = 1953$; így a 2004. szám a 63. átlóban az 51. helyen található. Mivel a páratlan sorszámú átlóban lévő elemeket „lentől felfelé” számoljuk össze, az átló kezdőszáma $\frac{1}{63}$, az 51. szám pedig az $\frac{51}{13}$.

- b) A 109. átló „alsó” kezdőtagja $\frac{1}{109}$, a táblázat 100. sorában az átló 10. eleme található: $\frac{10}{100}$.

- c) A 42. átló „felső” kezdőtagja $\frac{42}{1}$, az átló 26. eleme a $\frac{17}{26}$. Így $\frac{17}{26}$ a pozitív racionális számok sorozatának $\frac{41 \cdot 42}{2} + 26 = 887$. tagja.

- d) Az 1, 2, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{2}$, $\frac{3}{1}$, ... sorozatból képezhetjük pl. a váltakozó előjelű 0, -1, 1, -2, 2, $-\frac{1}{2}$, $\frac{1}{2}$, $-\frac{1}{3}$, $\frac{1}{3}$, $-\frac{2}{2}$, $\frac{2}{2}$, ... sorozatot.

266. Tegyük fel, hogy a $]0; 1[$ számok halmaza megszámlálhatóan végtelen. Ekkor pl. tizedes tört alakjukban sorozatba rendezhetők:

$$\begin{aligned} a_1 &= 0, x_{11}x_{12}x_{13}\dots x_{1n}\dots \\ a_2 &= 0, x_{21}x_{22}x_{23}\dots x_{2n}\dots \\ a_3 &= 0, x_{31}x_{32}x_{33}\dots x_{3n}\dots \\ &\dots \\ a_n &= 0, x_{n1}x_{n2}x_{n3}\dots x_{nm}\dots \\ &\dots \end{aligned}$$

Tekintsük most az $a = 0, y_1y_2y_3\dots y_n\dots$ számot, ahol $y_i = 1$, ha $x_{ii} \neq 1$, és pl. $y_i = 2$, ha $x_{ii} = 1$! Mivel ennek i . számjegye különbözik a_i . számjegyétől, sikerült olyan számot konstruálni, amely – feltevésünkkel ellentétben – nincs a felsorolt számok között. Az ellentmondásból következik, hogy a $]0; 1[$ számok – és így a valós számok – halmaza nem megszámlálható.

267. A halmazok elemei között kölcsönösen egyértelmű leképezést kell létesítenünk, vagy megmutathatjuk, hogy a két halmaz számossága megegyezik a természetes számok halmazának számosságával. Pl.:

a) $a \in A \leftrightarrow a - 1 \in B$.

b) A $0, 1, 2, 3, 4, 5, \dots$ B -beli elemekhez rendeljük hozzá sorban a $0, 1, -1, 2, -2, 3, -3, \dots$ A -beli elemeket. (Képlettel: ha n páros természetes szám, $n \leftrightarrow -\frac{n}{2}$; ha n páratlan természetes szám, $n \leftrightarrow \frac{n+1}{2}$.)

c) $a \in A \leftrightarrow a + 10 \in B$.

d) $a \in A \leftrightarrow (a - 1)^2 \in B$.

e) $a \in A \leftrightarrow 3 \cdot \left(\frac{a}{2} - 4\right) \in B$.

f) A $p_1, p_2, p_3, \dots$ prímszámok halmazának és a $0^3, 1^3, 2^3, \dots$ köbszámok halmazának számossága is megegyezik a természetes számok számosságával. ($p_i \leftrightarrow (i-1)^3 \leftrightarrow i-1 \leftrightarrow i, i \in \mathbb{N}^+$.)

g) A és B számossága is megegyezik $\mathbb{N}$ számosságával.

268. Az a)–j) esetben az A és B halmazok számossága egyenlő, tehát létezik kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés elemeik között; a k) esetben nem.

a) $B \subseteq \mathbb{Q}$, így megszámlálható.

b) Pl. $a \in A \leftrightarrow \frac{1}{a} \in B$.

c) A B halmaz $(x; y)$ egész számokból álló számpárokat tartalmaz. Általában is igaz, hogy az egész számokból álló számpárok, számhármak stb. halmaza megszámlálhatóan végtelen. Feleltessük meg pl. az $(x; y)$ elemnek az $\frac{x}{y}$ racionális számot! Ekkor az $(x; 0)$ és – ha nem engedjük meg – a $(0; y)$ típusú párok maradtak ki a megfeleltetésből; s mivel ezek megszámlálhatóan sokan vannak, egyesítsük is megszámlálhatóan végtelen.

Vegyes feladatok

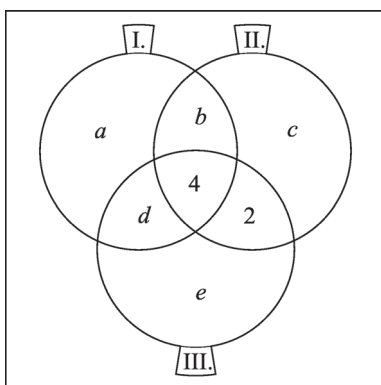
II

270. Több megoldás lehetséges. Pl.:

- a) az 542 számjegyeinek összege nem 12;
- b) 133 nem osztható 3-mal;
- c) 111 nem négyzetszám;
- d) 407 maradéka 3-mal osztva 2; vagy 133 osztható 7-tel;
- e) a Toldi Arany János költeménye, a többi Petőfié.

Megjegyzés:

Ezeket a „kakukktojás-típusú” feladatokat gyakran és szívesen tűzik ki a különböző vetélkedőkön. Sajnos, a feladatoknak általában több megoldása van. (Nemcsak az a megoldás lehet jó, amire a játékvezető gondol.) Néhány – elkedvetlenítő – példa:

272/I.

Az a) esetben kakukktojás lehet

- a 192, mert kisebb, mint 200; vagy
- az 543, mert nagyobb, mint 542; vagy
- a 471, mert 460 és 473 közé esik.

A b) esetben kakukktojás lehet

- a 133, mert számjegyei egyike sem összetett; vagy
- a 870, mert 10-zel osztható és így tovább.

271. Nem zárt műveletet kapunk a d, h, i, k esetekben.

272. Tegyük fel, hogy a kérdésekre csak igen vagy nem válaszokat adtak az akadémikusok. Jelöljük I, II, illetve III-mal az 1., 2., illetve 3. kérdésre igennel válaszoló akadémikusok halmazát, ekkor a 272/I. Venn-diagramot kapjuk.

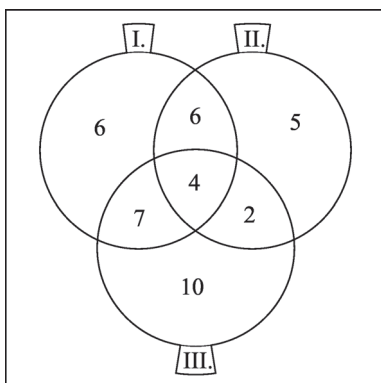
(Az egyes tartományok elemszámát rendre a, b, c, d, e -vel jelöltük.)

A feltételek szerint

- (1) $a + b + d + 4 = 23$,
- (2) $b + c + 4 + 2 = 17$,
- (3) $4 + 2 + d + e = 23$,
- (4) $a + d = 13$,
- (5) $a + b = 12$.

Az (1) és (4) egyenletekből $b = 6$; az (1) és (5) egyenletekből $d = 7$; továbbá $a = 6$, $c = 5$, $e = 10$. Az egyes tartományok elemszámait a 272/II. ábrán láthatók.

Összeadva a legalább egy igennel szavazók számát, 40-et kapunk, így 5 akadémikus szavazott mindegyik kérdésre nemmel.

272/II.

- 273.** a) A $H_1, H_2, \dots, H_{39}$ halmazokban összesen $1+2+\dots+39 = \frac{39 \cdot 40}{2} = 780$ elem van, így $H_{40} = \{781, 782, \dots, 820\}$.
 b) Az elemek összege $\frac{(781 + 820) \cdot 40}{2} = 32\,020$.

- 274.** a) $F \cup G$; b) $F \setminus G$; c) $F \cap G$; d) $F \cup G \cup H$; e) $(F \cup G) \setminus H$; f) $F \setminus (G \cup H)$; g) $F \cap G \cap H$; h) igaz.

275. Az állítás következik abból, hogy egy k elemű részhalmaz kiválasztásakor meghatároztunk egy $(n - k)$ elemű részhalmazt is (ti. azt, amelyiket a ki nem választott elemek alkotnak), s ezért a k és $(n - k)$ elemű részhalmazok párba állíthatók.

276. A H részhalmaz megadásakor minden egyes elemről eldönthetjük, hogy vagy hozzávesszük a részhalmazhoz, vagy nem. Ez 2^n lehetőség, ennyi részhalmaza van egy n elemű halmaznak. (Az üres halmaz részhalmaza önmagának.)

277. Az állítás nem igaz $n = 0$ -ra, de minden $n \geq 1$ természetes számra már teljesül. Indukciós gondolatmenettel bizonyíthatunk:

Ha az állítás igaz egy $k \in \mathbb{N}^+$ elemű H halmazra (vagyis ugyanannyi páros és páratlan elemszámú részhalmaza van H -nak), akkor egy $(k + 1)$. elem hozzávételével az eddigi páros elemszámú részhalmazokból páratlan elemszámú új részhalmazok keletkeznek és fordítva. Vagyis H már meglévő és újonnan keletkezett részhalmazaira is igaz lesz, hogy ugyanannyi közülük a páros, mint a páratlan elemszámú. (Az állítás $n = 1$ esetén igaz.)

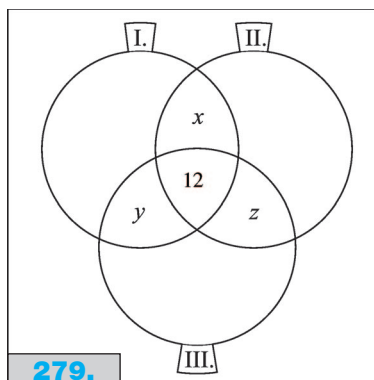
278. Szemléltessük egy táblázattal az egyes tulajdonságokat!

Magasság	80%		20%
Barna haj	15%	85%	
		65%	
Testsúly	10%		
Bajusz		5%	
		50%	

Látható, hogy az első két tulajdonsággal a férfiak legalább 65%-a rendelkezik. Ha a 10%-nyi, 75 kg-nál nem nehezebb férfi ebből a 65%-ból kerül ki; s a maradék 55%-ból kimarad az 5% bajszos, akkor a négy tulajdonság a férfiak legalább 50%-ára igaz.

279. Jelöljük az osztály létszámát n -nel! Az egyes kiránduláson részt vevő tanulókat szemléltessük egy-egy halmazzal; mivel minden tanuló részt vett legalább két kiránduláson, csak a halmazok közös részeinek elemszámát kell meghatározni.

Az ábra alapján pl. x jelöli azoknak a tanu-

lóknak a számát, akik részt vettek az első és a második kiránduláson, de a harmadikon nem.

Több megoldási gondolatmenetet is adhatunk.

Első gondolatmenet:

A Venn-diagram alapján felírható egyenletrendszer:

$$x + y + 12 = 0,7n,$$

$$x + z + 12 = 0,8n,$$

$$y + z + 12 = 0,9n.$$

Adjuk össze az egyenleteket: $2(x + y + z + 12) + 12 = 2,4n$. A diagram alapján az összes tanuló száma $n = x + y + z + 12$, innen $12 = 0,4n$, $n = 30$.

Ha az osztálylétszám 30, akkor az első kirándulásra 21, a másodikra 24, a harmadikra 27 gyerek ment el, az „össz kirándulásszám” 72; valóban 12 gyerek ment el mind a három kirándulásra.

Második gondolatmenet:

Visszafelé okoskodunk: ha az első kirándulásra elment a tanulók 70%-a, akkor nem ment el 30%-uk, így $z = 0,3n$. Hasonlóan $y = 0,2n$ és $x = 0,1n$. Felhasználva az $n = x + y + z + 12$ összefüggést, az előző eredményt kapjuk.

Harmadik gondolatmenet:

A szita formula alapján a kirándulások összlétszáma $0,7n + 0,8n + 0,9n$, s ez egyenlő $2n + 12$ -vel, hiszen minden gyerek kétszer, 12 pedig háromszor kirándult. A $0,7n + 0,8n + 0,9n = 2n + 12$ egyenlet megoldása $n = 30$.

Negyedik gondolatmenet:

Mivel minden kiránduláson csak egész számú tanuló vehetett részt, $0,7n$, $0,8n$ és $0,9n$ egész számok. Ez csak akkor lehetséges, ha n 10-nek többszöröse. Az $n = 10$ és 20 nem, de $n = 30$ megoldást ad; bizonyítanunk kell még, hogy n növelésével nem kapunk újabb megoldást.

280. Jelöljük A -val és B -vel azon ötjegyű pozitív egész számok halmazát, amelyekben nincs 8-as, illetve 9-es számjegy! A feladat $\overline{A \cup B}$ elemszámának meghatározása. (A H alaphalmaz az ötjegyű pozitív egész számok halmaza.) $|A| = |B| = 8 \cdot 9^4$, $|A \cap B| = 7 \cdot 8^4$, $|H| = 9 \cdot 10^4$. Innen $|\overline{A \cup B}| = |H| - (|A| + |B| - |A \cap B|) = 9 \cdot 10^4 - 2 \cdot 8 \cdot 9^4 + 7 \cdot 8^4 = 13\,696$. (Az összes ötjegyű pozitív egész számból kivontuk azokat, amelyek nem tartalmazznak 8-as, illetve 9-es számjegyet; de így a sem 8-ast, sem 9-est nem tartalmazó számokat kétszer vontuk le, tehát egyszer vissza kell adni az összeghez.)

281. $3^{10} - 3 \cdot 2^{10} + 3 = 55\,980$. (Az összes számból először levonjuk azokat, amelyek legfeljebb kétféle számjegyet tartalmaznak; ekkor azonban a csupa egyforma számjegyből álló három számot kétszer vontuk le, egyszer hozzá kell őket adni az összeghez.)

282. Három kör a síkot legfeljebb 8 részre osztja. Ha a negyedik felvett kör a korábbiakat két-két pontban metszi, akkor 6 új síktartomány keletkezik, így négy kör a síkot legfeljebb 14 részre osztja. Négy halmaz esetén viszont $2^4 = 16$ halmaztartományt kellene kapnunk, tehát négy kör segítségével nem készíthető Venn-diagram.

283. Igen. Az első három halmaz lehet kör, majd ezután mindig úgy kell felvennünk a soron következő n . halmazt, hogy minden korábbi halmaztartományt kettéoszsszunk. Ezt megtehetjük, ha pl. az utoljára felvett $(n - 1)$. halmaz „kerületére” illesztjük az n -et.

284. A feltételekből következik, hogy $Z_f \subseteq D_f$ és $Z_g \subseteq D_g$.

a) $(Z_f \cup Z_g) \cap (D_f \cap D_g)$; b) $(Z_f \setminus Z_g) \cap (D_f \cap D_g)$.

285. a) H_{39} -ig $1 + 2 + 3 + \dots + 39 = \frac{39 \cdot 40}{2} = 780$ darab szám szerepel.

H_{40} kezdő eleme a 781. páratlan szám; $781 \cdot 2 - 1 = 1561$, így

$H_{40} = \{1561, 1563, \dots, 1639\}$. b) $\frac{(1561 + 1639) \cdot 40}{2} = 64\,000$.

286. a) A feladatgyűjtemény 286-os ábrája szerinti első n „átlóban” $1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{n(n+1)}{2}$ rácspont van. $\frac{n(n+1)}{2} < 1000$, innen $-45,2 < n < 44,2$, vagyis az 1000. racionális számnak megfelelő rácspont a 45. átlóban található. $\frac{44 \cdot 45}{2} = 990$, az átló 10. pontját keressük. A 45. átló rácspontjai sorra $(45; 1), (44; 2), (43; 3), \dots$; a 10. rácspont $(36; 10)$. Ebben a sorban tehát az 1000. racionális szám a $\frac{36}{10}$.

b) $\frac{76 \cdot 77}{2} + 21 = 2947$.

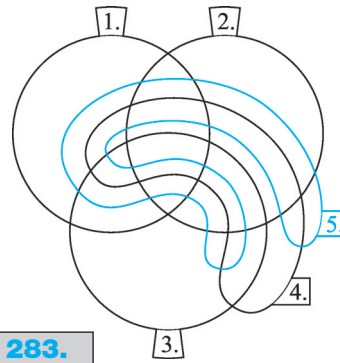
Megjegyzés:

Az eljárás hasonló a 265. feladatban alkalmazotthoz.

287. Válasszunk ki egy-egy különböző színű tárgyat! Ha ezek különböző alakúak, készen vagyunk; ha egyforma alakúak, akkor válasszunk egy tőlük különböző alakú tárgyat! Ekkor a három tárgy között lesz színre és alakra eltérő.

Megjegyzés:

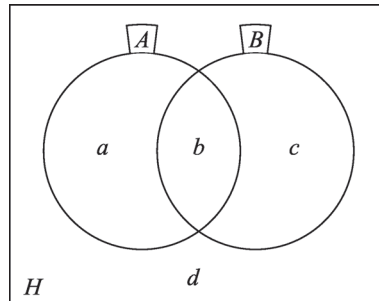
Jelöljük A -val az ugyanolyan színű tárgyak halmazát (valamelyik színből); ugyanígy B -vel az azonos alakú tárgyak halmazát (valamelyik alakból), s az így felvehető Venn-diagram tartományait jelöljük a, b, c, d -vel! A feladat egy lehetséges átfogalmazása: ha A és $\bar{A}$, valamint B és $\bar{B}$ nemüres halmazok, akkor az a és c , valamint b és d részhalmazok sem üresek. A bizonyítás pedig úgy történt, hogy vettünk egy A és A -beli x és y elemet; ha az a és c , illetve b és d részhal-

283.

287.

mazokból kerültek ki, készen vagyunk; ha pedig az a és d , illetve b és c részhalmazokból, akkor vettünk hozzájuk rendre egy z elemet b vagy c -ből, illetve a vagy d -ből.

288. A kortársak ott tévedtek, hogy ha a „Minden krétai hazudik.” állítás hamis, akkor tagadása „Van olyan krétai, aki igazat mond.”. Ez pedig nem jelenti azt, hogy *minden* krétai igazat mond, lehetnek közöttük hazugok is. (Hamis maga Epimenidész állítása is.)

289. Ez az ismert logikai paradoxon *Bertrand Russel* (1872–1970) angol matematikustól származik. Vizsgáljuk meg, hogy ki borotválja a borbélyt!

Ha maga borotválkozik, akkor – állítása szerint – nem borotválja önmagát; ha nem maga borotválkozik, akkor pedig – állítása szerint – saját magát borotválja. Ellentmondást kaptunk: a borbély borotválja is magát meg nem is borotválja.

290. A paradoxont 1903-ban találta *Bertrand Russel*. Az ellentmondást úgy oldhatjuk fel, ha feltesszük, hogy nem létezik az összes halmaz halmaza (s nem létezik az összes olyan halmaz halmaza sem, amelyek nem elemei önmaguknak).

291. a) $8 + |B \setminus A|$, vagyis legalább 8; b) $5 - |B \setminus A|$, vagyis legfeljebb 5; c) legfeljebb 5.

292. A két szélsőérték $|A \cup B|$ esetén 37, illetve 6; $|A \cap B|$ esetén 6, illetve 0.

293. a) A -nak 0 elemű részhalmaza van $\binom{10}{0} = 1$ darab; 1 elemű részhalmaza

$$\binom{10}{1} = 10; 2 \text{ elemű részhalmaza } \binom{10}{2} = 45; \dots; 10 \text{ elemű részhalmaza}$$

$$\binom{10}{10} = 1. \text{ A feladat a } 0 \cdot \binom{10}{0} + 1 \cdot \binom{10}{1} + 2 \cdot \binom{10}{2} + \dots + 10 \cdot \binom{10}{10} \text{ összeg}$$

meghatározása.

Minden elemet a többi 9 elemből alkotható összes részhalmazban egyszer számoltunk, vagyis minden elem 2^9 -szer szerepel az összegben. A részhalmazok elemszámainak összege $10 \cdot 2^9 = 5120$.

b) Minden elem 2^9 -szer szerepel az összegben, így a keresett összeg értéke $(1 + 2 + \dots + 10) \cdot 2^9 = 28\,160$.

Megjegyzés:

Ha $A = \{1, 2, 3, \dots, n\}$, hasonlóan mutathatjuk meg, hogy az a) esetben $n \cdot 2^{n-1}$,

a b) esetben $\frac{n(n+1)}{2} \cdot 2^{n-1}$ a válasz, s „mellékesen” megkaptuk a $0 \cdot \binom{n}{0} + 1 \cdot \binom{n}{1} +$

$+ 2 \cdot \binom{n}{2} + \dots + n \cdot \binom{n}{n} = n \cdot 2^{n-1}$ azonosságot is.

294. a) A 4 és 5 elemek két halmazba kerülhetnek ($A \setminus B$ -be vagy $B \setminus A$ -ba), ezért 4 megadási lehetőség van.

b) 8.

c) Az elemek három halmazba kerülhetnek ($A \setminus B$ -be, $B \setminus A$ -ba vagy $A \cap B$ -be). Ha $A = B$ -t nem engedjük meg, akkor a $3^5 = 243$ lehetőségből le kell vonni azt, amikor az A és B megegyezik, tehát 242 megadási lehetőség van.

295. Az A, B, C halmazok hét halmaztartományt határoznak meg (az ábrán a, b, c, d, e, f, g).

Mivel $g = \emptyset$, a 18 elem bármely 6 tartományba kerülhet, ez 6^{18} lehetőség. Azonban nem számolhatjuk azokat az eseteket, amikor $A = B$ (vagyis $a = b = e = f = \emptyset$), $B = C$, $A = C$. Ilyen van $3 \cdot 2^{18}$ darab, így összesen $6^{18} - 3 \cdot 2^{18}$ különböző A, B, C halmazhármass van. ($A = B = C$ nem lehetséges, mert $A \cap B \cap C = \emptyset$.)

Ha $A \cap B \cap C \neq \emptyset$, akkor az előző gondolatmenettel kapható $7^{18} - 3 \cdot 3^{18}$ darabszámhoz hozzá kell adni 2-t, mert az $A = B = C$ esetet háromszor vontuk le, pedig csak egyszer kell.

296. a) 2^9 ; b) 2^8 ; c) $3 \cdot 2^8$ (vagy $2^{10} - 2^8$); d) $3 \cdot 2^8$ (vagy $2^{10} - 2^8$); e) 2^8 ; f) 2^8 ; g) 2^4 (beleszámoltuk az $\{5\}$ részhalmazt is); h) $2^{10} - 2^5 - 1$; i) $2^{10} - 2^7 - 1$.

297. A $H = \{a_1, a_2, a_3, \dots, a_9\}$ halmaz A_1, A_2, A_3, A_4 részhalmazait pl. az alábbi táblázattal adhatjuk meg:

H	a_1	a_2	a_3	$\dots$	a_9
A_1	1	1	0		0
A_2	1	0	0		0
A_3	0	1	0		1
A_4	0	1	0		0

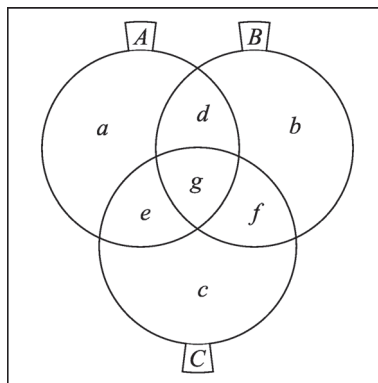
Az első sorban a H halmaz elemeit tüntettük fel; a következő sorokban az egyes részhalmazoknál 1-est írunk, ha az aktuális elem benne van a halmazban, 0-t, ha nincs. Pl. $a_1 \in A_1$, de $a_1 \notin A_3$.

A feladat feltétele alapján a táblázatban 28 darab 1-es szerepel, s meg kell mutatnunk, hogy van olyan oszlop, amelyben 4 darab 1-es van. Ez pedig nyilvánvaló: ha minden oszlopban csak 3 darab 1-es lenne, összesen $9 \cdot 3 = 27$ darab 1-es lenne a táblázatban.

298. Legyen $|M| = n$. Az A_i ($i = 1, 2, \dots, 2000$) halmazok elemszámát összeadva legalább $\frac{4000n}{3}$ -at kapunk (egy-egy elemet több részhalmazban is számoltunk). Ha minden elem csak legfeljebb 1333 részhalmazban fordulna elő, $1333n < \frac{4000n}{3}$ lenne.

299. 2^{n-1} részhalmazt kiválaszthatunk, ha pl. mindegyikben szerepel egy rögzített elem, ennél többet viszont nem lehet kiválasztani. Ha ugyanis szerepel egy R részhalmaz a kiválasztásban, akkor a $H \setminus R$ komplementer részhalmaz

295.

már nem szerepelhet, hiszen nem lenne R -rel közös eleme. Vagyis legfeljebb az összes részhalmaz fele választható ki.

300. Legfeljebb 8-at.

A 2, 3 és 5 kitevői paritásuk alapján kétféleképpen lehetnek: párosak vagy páratlanok. Ez azt jelenti, hogy minden, a 2, 3 és 5 prímosztókkal rendelkező szám a kitevők paritása alapján 8-féleképpen lehet. Vagyis 9 kiválasztott szám esetén már lesz közöttük két olyan, melyekben a 2, 3 és 5 kitevőjének a paritása rendre ugyanaz, s ezen számok szorzata négyzetszám.

301. Minden tíztagú összeg 55 és 955 között van, s 1023 nem üres részhalmaz létezik. A skatulyaelv miatt van két olyan nem üres részhalmaz, amikben az elemek összege megegyezik; s ha a két részhalmaznak vannak közös elemei, ezeket mindkettőből elhagyhatjuk.

302. Jelöljük az elemeket $a_1, a_2, \dots, a_{100}$ -zal, s tekintsük az alábbi 100 számot:

a_1 ;

$a_1 + a_2$;

$a_1 + a_2 + a_3$;

...

$a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_{100}$.

Ha valamelyik összeg 100-zal osztható, készen vagyunk; ha pedig egyik sem osztható 100-zal, akkor a skatulyaelv miatt van közöttük két olyan, amelyik 100-zal osztva azonos maradékot ad. Ha ezek pl. az $S_i = a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_i$ és $S_j = a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_j$ összegek ($i < j$), akkor az $S_j - S_i$ különbség megfelel. Hasonlóan mutathatjuk meg, hogy n egész szám közül mindig kiválasztható néhány (esetleg egy) úgy, hogy összegük n -nel osztható legyen.

303. Ha a tagok között van olyan, aki legalább 7 ülésen volt jelen, akkor az ezeken rajta kívül résztvevő $7 \cdot 9 = 63$ tag mind különböző, tehát legalább 64 tagból áll a bizottság.

Az ülések összlétszáma 400. Ha mindenki legfeljebb 6 ülésen vett részt, akkor pedig legalább 67 tagja volt a bizottságnak: $\frac{400}{6} > 66$.

304. Jó megoldás pl. az $A = \{1; 5; 9; 13; \dots\}$, $B = \{3; 7; 11; 15; \dots\}$, $C = \{2; 4; 6; 8; \dots\}$ három halmaz. Ha a kivett számok összege páros, C -ből lettek kiválasztva; ha összegük $4k + 1$ alakú, B -ből, ha $4k + 3$ alakú, A -ból ($k \in \mathbb{N}$).